

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

2013

Šárka Kubínová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Od coming-outu k homoparentalitě.

Proměny aktérů a jejich mediátoři

Šárka Kubínová

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra sociologie

Studijní program Sociologie

Studijní obor Sociologie

Diplomová práce

Od coming-outu k homoparentalitě.

Proměny aktérů a jejich mediátoři

Šárka Kubínová

Vedoucí práce:

PhDr. Tomáš Kobes, Ph.D.

Katedra sociologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.

Plzeň, duben 2013

.....

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu diplomové práce PhDr. Tomáši Kobesovi, Ph.D. za odborné vedení, poskytnutí cenných rad, připomínek a za čas, který spolupráci se mnou věnoval. Také děkuji všem participantům, kteří souhlasili s účastí na výzkumu, prostřednictvím rozhovorů mi poskytli cenné informace a odhalili své zkušenosti, bez kterých by tato práce nemohla vzniknout.

1	ÚVOD	1
2	TEORETICKÁ ČÁST	11
2.1	Příbuzenství.....	11
2.1.1	Příbuzenství jako předmět zájmu antropologie.....	12
2.1.2	Univerzalita příbuzenství	15
2.2	Homoparentalita.....	18
2.2.1	Změny ovlivňující uvažování o rodině.....	20
2.2.2	Rodina v kontextu homosexuality	23
3	TEORETICKÉ UKOTVENÍ	28
3.1	Actor-Network Theory jako alternativní přístup.....	28
4	METODOLOGICKÁ ČÁST	35
4.1	Metoda sběru dat a analýza dat.....	35
4.2	Výzkumný vzorek	37
5	ANALYTICKÁ ČÁST	39
5.1	Homosexuální identifikace z pohledu respondentů/ek – coming out jako překlad	39
5.1.1	Identifikace v případě leseb.....	41
5.2	Homosexuální partnerství a strategie při navazování partnerských vztahů – vstup do partnerství jako překlad	47
5.3	Úvahy o založení homosexuální rodiny – rodina jako překlad	52
5.4	Význam rodiny pro jedince a téma homoparentality	55
5.5	Strategie pro docílení získání dítěte.....	57

5.6 Shrnutí.....	63
6 ZÁVĚR	65
7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	70
8 RESUMÉ	75
9 PŘÍLOHY.....	76

1 ÚVOD

I když se může zdát, že problematika homosexuality je již překonána, v mnoha případech tomu tak zcela není. Stále kolem sebe můžeme potkávat a potkáváme jedince, kteří proti homosexualitě vystupují, odsuzují ji, zesměšňují a mnohdy volí i razantnější kroky proti lidem, kteří nejsou dle jejich osobního názoru „normální“, tedy heterosexuální. Navzdory tomu, že v současné české společnosti došlo v oblasti zrovnoprávnění homosexuality k výraznému pokroku především prostřednictvím zákona o registrovaném partnerství, v oblasti rodičovství jsou homosexuální páry nadále omezovány tím, že zákon o registrovaném partnerství homosexuální rodiny zakazuje navzdory tomu, že jsou součástí sociální praxe mnoha homosexuálních aktérů.

Tato práce pojednává o procesu homosexuálních jedinců, kteří od procesu coming-outu postupují až k homoparentalitě. Coming-out, konfrontace s blízkými, rozhodnutí směřující k homosexuálnímu rodičovství a nakonec strategie, které gayové a lesby volí pro dosažení potomka, všechny tyto procesy aktivizují sérii heterogenních sítí vedoucí k proměně těchto aktérů.

Studíí, které se týkají tématu homosexuality obecně, není v kontextu českého prostředí publikováno mnoho (v největší míře se tomuto tématu věnuje Kateřina Nedbálková (2000, 2003), která publikovala výzkum o brněnské homosexuální subkultuře a dále o homosexuálních vztazích uvnitř vězení), v porovnání se studii soustředícími se na téma homosexuálního rodičovství. Zájem o tuto problematiku lze vyvozovat z toho, že v současné společnosti se fenomén gay a lesbického rodičovství, tzv. homoparentality stává integrální součástí mnoha diskursů, ať už vědeckého, společenského či legislativního. Téma homoparentality je diskutováno nejen na úrovni sociálních věd, kdy badatelé zkoumají tuto problematiku a posléze publikují studie. Také na úrovni médií je toto téma často zviditelňované,

vznikají dokumenty, které pojednávají o homosexuálním rodičovství, tyto dokumenty vzbuzují u některých jedinců zájem o problematiku a stávají se součástí jejich diskuse. V neposlední řadě je homoparentalita reflektována a upravována legislativou České republiky. V kontextu českého i zahraničního vědeckého prostředí bylo publikováno mnoho studií zabývajících se tématem homosexuálního rodičovství. V 80. a 90. letech 20. století vznikaly zahraniční studie věnující se homoparentalitě, které můžeme rozdělit do dvou proudů. První proud zastává ten názor, že neexistují téměř žádné rozdíly mezi dětmi vychovávanými v heterosexuální rodině a v homosexuální rodině [Cameron, Cameron 1996, Wardle 1997, Popenoe 1993, Blankenhorn 1995, Whitehead 1993]. Druhý proud představuje oponenty gay a lesbických práv, upozorňuje na to, že děti vychovávané gay a lesbickými rodiči jsou vystavovány větším rizikům [Patterson 1992, Golombok, Tasker 1994, Allen, Demo 1995].

Vedle toho existuje řada zahraničních studií, které se zabývají tématem homoparentality. Judith Stacey (1996, 1998) studovala americké rodiny, v souvislosti s nimi hovoří o revoluci v domácím životě, která byla způsobena různými sociálními a ekonomickými změnami v americké společnosti. Prostřednictvím těchto změn došlo k rozvázání typické moderní rodiny, která se vyznačuje tím, že se jedná o soběstačnou nukleární rodinu a komplementární role muže a ženy. Moderní rodina je nahrazena jinými alternativními či postmoderními rodinnými formami, ty se v současné době staly mainstreamem (rodina, kde hlavou je svobodná či rozvedená matka, nesezdané páry, páry s genderově rovnějšími rolami a homosexuální rodiny). Tyto postmoderní rodinné formy jdou napříč časem a prostorem. Vzácnost etnografické literatury zabývajících se těmito příbuzenskými alternativami je zřejmě dána dřívějším normativním a konvenčním zaujetím, sociálními systémy a strukturou – zájem o alternativní formy příbuzenství přinesly až feministické analýzy [Levine 2008]. Evropské společnosti mají dlouhou historii alternativních manželských uspořádání – např. dohodnutá celibátní manželství, která

údajně sloužila pro duchovní účely. Zdá se, že tyto praktiky pozastavily genderové nerovnosti tradičních manželství. Dalším příkladem jsou partneři stejného pohlaví, není jasné, zda tato spojení nabývají vždy jen sexuálního charakteru nebo jsou celoživotním závazkem mezi dvěma „přáteli“. Stejně jako v současnosti i v polovině 19. stol. USA produkovaly různé varianty příbuzenství. Byla to doba rychlých společenských změn – přechod z preindustriálního k modernímu hospodářství. Ekonomické změny byly provázeny rozvojem nových náboženství, změnou nastavení genderových vztahů a nových forem manželského a rodinného života [Levine 2008]. Nejrozsáhlejší změny zavedené v rodině se objevily v hnutí Kibucu – kolektivistický sociální a ekonomický experiment, který chtěl vytvořit nový typ člověka a nový druh společnosti – ekonomicky a sociálně rovnostářské, kde rodina nebyla ani jednotkou výroby, ani výchovy dětí, za výchovu byly odpovědny sestry a skupiny vrstevníků spíše než rodiče. Nicméně tyto extrémní experimenty trvaly po krátkou dobu, v Kibucu se po rozšíření opět vrátili k tradičním praktikám. Žádné jiné experimenty nevedly k institucionalizování takovéto socializace dětí [Spiro 1965, Talmon 1972].

V posledních desetiletích se stále větší vědecké pozornosti těší nové příbuzenské praktiky, které jsou utvářeny a přeměňovány v kontextu homosexuálů a lesbických žen. Obvykle se výzkumy soustředící na téma homosexuality a homoparentality potýkají s problémem, který spočívá v získávání reprezentativního výzkumného vzorku za prvé vzhledem k tomu, že je složité určit, kdo je a kdo není homosexuálně orientovaný, aniž bychom ho nejprve oslovili, a za druhé někteří homosexuální jedinci nejsou ochotní a nechtějí být součástí výzkumu, nemají potřebu odkrývat své soukromí lidem, které neznají. Z těchto důvodů reprezentanti výzkumného vzorku obvykle žijí v kosmopolitních městech, jež se vyznačují existencí populace, která samu sebe definuje jako homosexuální, tito respondenti/ky většinou pocházejí ze stejných či

alespoň podobných sociálních a etnických vrstev jako samotní akademici provádějící výzkum [Levine 2008].

Jedním z nejdůležitějších příspěvků do současné literatury je kniha „*Families We Choose*“ od Kate Weston (1991). Tato kniha vychází z principů amerického příbuzenství popsaného Davidem Schneiderem (1980). Weston tvrdí, že vztahy, které gayové a lesby rozpoznávají, nezapadají do Schneiderovy typologie příbuzných spojených krví a manželstvím, podstata této typologie spočívá v heterosexuálním vztahu. Dle Weston homosexuální Američané napadli předpoklady spočívající v tom, že rodina musí být definována na základě genetiky a prokreativní sexuality. V důsledku toho vytvořili jednak alternativní paradigma příbuzenství a specifické rodinné typy založené na přátelství, lásce a individuální volbě a množství sexuálních, sociálních a ekonomických vztahů. Weston mluví o tom, že jakmile jedinec projde procesem coming-out a uvědomí si svoji identitu, v některých případech může dojít k tomu, že rodina přeruší s jedincem kontakt a jakékoliv vztahy. V tomto okamžiku dochází k vytvoření tzv. alternativních rodin, které mohou a zároveň také nemusí zpochybňovat příbuzenské vazby, na tyto rodiny tedy můžeme pohlížet z dvou úhlů pohledu. Za prvé tyto alternativní rodiny zajistí náhradní vazby, jejichž důsledkem bude rozptýlená solidarita. Za druhé rodiny poskytnou model k přímému příbuzenství a také určují, který vztah je příbuzenský a který nikoliv [Weston 1991].

Významná – i když poměrně „stará“ – zahraniční studie týkající se tématu homoparentality je „*Gay Fathers: How and Why They Disclose Their Homosexuality to Their Children*“ [Bozett 1980]. Autor se zabývá tématem gay otcovství v souvislosti s tím, jak/jakým způsobem a proč gayové odkrývají dětem svou homosexualitu. Mnohdy toto odhalení může mít za následek, že se zlepší a prohloubí vztah mezi otcem a dítětem. Gayové jsou často nuceni skrývat svou homosexualitu, aby ochránili své potomky před nepřátelským okolím. Zároveň s tím, když homosexuální otec nemůže nebo nechce dítěti sdělit pravdu o své sexuální orientaci,

může to mít na otce špatný vliv, při kterém zažívá značný stres [Bozett 1980].

Mnoho gay otců nesděluje dětem svou homosexuální orientaci, ale je zde i celá řada mužů, kteří tak činí. Gay otcové sdělují dětem svou sexuální orientaci, jelikož nechtějí předstírat nějakou fiktivní biografii, chtějí být ke svým dětem otevření a sdílet s nimi vše, co se jich týká. Tím se tito muži zbavují i stresových situací, které jsou způsobeny tím, že skrývají skutečnou orientaci před svými blízkými. Děti, které vědí o tom, že jejich otcové jsou homosexuálové, jsou v životě více tolerantnější k individuálním odlišnostem některých jedinců ve společnosti. Děti, které mají za otce gaye, více přicházejí do kontaktu i s jinými gayi a s jejich dětmi. Celkově bylo zjištěno, že ke zveřejnění homosexuality vedou většinou nějaké vnější události. Zprvu, než se otcové dětem přiznají k homosexualitě, jsou velmi diskrétní, co se tohoto tématu týče, chtějí své děti ochránit před zlobou vnějšího okolí. Nikde není řečeno, že gay otec nemůže být dobrým otcem, dokonce může být tím nejlepším, jeho sexuální orientace v tomto směru nehraje žádnou zásadní roli. Je však důležité, aby odtajení homosexuální orientace nezničilo vztah otce a dítěte, v mnoho případech ho dokonce posílí [Bozett 1980].

Patterson (1992) si pokládá otázku, zda má sexuální orientace rodičů vliv na děti a jejich výchovu. Provedené výzkumy svými výsledky dokazují, že žádná takováto evidence zde není, tedy že sexuální orientace rodičů nemá přímý vliv na výchovu dětí. Sexuální orientaci je v některých případech přikládán až příliš velký význam, ale přitom daleko větší roli zde sehrává kvalita rodinných vztahů. Pro mladistvé je podstatná kvalita každodenní interakce v rodině, síla a intenzita vztahů, které s rodiči mají. Bez ohledu na to, zda existuje korelace mezi sexuální orientací rodičů a výchovou dětí, tato korelace je v porovnání s dětskou znalostí rodinných vztahů méně významná. Poměrně málo studií se zabývá vývojem a výchovou dětí, které si gay a lesbické rodiny adoptovaly. Tento

typ výzkumu by byl zajisté vítán, rozšířil by oblast dané tematiky, která se týká homosexuality a s ní související problematiky [Patterson 1992].

Téma homosexuality a homoparentality lze považovat za relevantní sociálně-vědní téma. V České republice se s výzkumy zabývajících se těmito tématy můžeme také setkat, avšak ne v tak rozšířené míře, proto se domnívám, že si zaslouží větší náhled do této problematiky. Z českých představitelk, které se ve větší míře zabývají tématem homoparentality bych ráda zmínila Evu Poláškovou (2009), Kateřinu Nedbálkovou (2005, 2011), Věru Sokolovou (2009) nebo Pavlínu Janošovou (2000). Janošová se zabývá tématem homosexuality, sleduje, jak toto téma reflektuje společnost, ve které žijeme, a jak společnost nahlíží na homosexuální menšinu. Stále častěji se setkáváme s tím, že homosexuálové spolu žijí, tvoří pár a uzavírají registrovaná partnerství. Bylo zjištěno, že tato partnerství bývají v některých případech více ochotná k hledání společných kompromisů, více si naslouchají, povzbuzují se, nečiní jim problém hovořit o konkrétních problémech, mezi partnery panuje větší rovnost, než je tomu u heterosexuálních párů [Janošová 2000: 52-59]. Postupně s tím, jak se začala legalizovat registrovaná partnerství, došlo i u homosexuálních párů k nárůstu touhy po dítěti. I když téma homosexuálního rodičovství zůstává stále nevyřešenou otázkou, tak přesto se toto téma dostalo do popředí společenského zájmu a tvoří integrální část řady debat, ale stále je na toto téma pohlíženo jako na něco, co narušuje představu tradiční rodiny a s ní spojených i tradičních hodnot. Slovinská socioložka Švab (2007) píše o homosexuálních partnerstvích a rodičovstvích jako o fenoménu, který s sebou přináší moderní doba a který je zdrojem sociálních změn, které v současné společnosti probíhají.

Nedbálková (2005) se pokouší zasadit gay a lesbické rodiny do dvou typů referenčních rámců, které se vyznačují tím, že používají ideální a idealizované normativní předlohy jednání a identifikační vzory, na

základě kterých jsou jednak gay a lesbické rodiny poměřovány ostatními a na základě nichž se také sami reflektovaně srovnávají. Jedním referenčním rámcem jsou gay a lesbické komunity, druhým je rodina umístěná v širší genderové struktuře společnosti. Ve svém výzkumu se zajímá zejména o lesbické ženy, které žijí v gay/lesbických rodinách a jsou vystaveny dvěma stereotypům, a sice lesby a gayové na jedné straně, normální rodiny na straně druhé. Autorka vycházela z dat, která byla získána kvalitativním etnografickým výzkumem v deseti českých rodinách, z toho devět rodin bylo lesbických a vychovávalo děti, buď děti, které si ženy pořídily v předchozím heterosexuálním manželství, nebo získaly děti na základě asistované reprodukce. Prostřednictvím získaných dat popisuje spíše obraz negativního vnímání stereotypu leseb, například z rozhovorů s lesbami mluví o tzv. stereotypizaci lesbicismu, které probíhá skrze vizuální image mužsky vypadající lesby. Dále se zde zmiňuje o gay/lesbické komunitě, kterou většina respondentek nechápe až tak pozitivně, některé se domnívají, že není dobré uzavírat se do komunit, ale byly zde i takové, které se v komunitě aktivně angažovaly. Co se týče stereotypů normální rodiny (nukleární rodina založená na heterosexuálním manželství), autorka tvrdí, že ideální rodina je založená na genderovém modelu, kdy role maskulinní je vázána na osobu biologického muže a role femininní na biologickou ženu. Proto je logické, že se zde objevuje snaha tuto komplementaritu hledat i u párů stejného pohlaví. Lesbické páry k tomu zastávaly různá stanoviska, některé páry se shodly na tom, že v rodině je jen jedna matka a druhá žena bude oslokována křestním jménem, jiné páry naopak souhlasily s tím, aby dítě říkalo oběma ženám „mami“. Podobná otázka se řešila s ohledem na rozdělení rolí u lesbických párů, kde to nefungovalo, později docházelo ke střetům. Zde můžeme vidět, že stereotypní členění mužských a ženských rolí s sebou nese určité jistoty, slouží také jako model poskytující identifikační vzorce dětem. Gay/lesbické rodiny nechtějí být kopií heterosexuálních rodin, usilují o to, aby byly prezentovány jako autentické a plnohodnotné rodinné formy [Nedbálková 2005].

Sokolová (2009) provedla výzkum týkající se gay otcovství v České republice, výzkum probíhal v letech 2006 – 2007¹. I když byl výzkum od samého začátku zaměřen výhradně na gay muže a jejich představy o otcovství a rodičovství, jeho výsledky odhalily a poukázaly také na mnoho jiných aspektů, zejména co se týče genderových postojů a stereotypů gay mužů či jejich morální obavy z rodičovství, na které doposud v jiných studiích nebylo poukázáno. Výzkum probíhal s 30 muži ve věku 18 až 50 let z České republiky, byly s nimi prováděny rozhovory s otevřenými otázkami. Získaná data byla analyzována prostřednictvím interpretativní fenomenologické analýzy, která ve své podstatě kombinuje prvky diskursivní a narativní analýzy, jež odkrývají významné systémy a mechanismy marginalizace a moci, v rámci jejichž kontextu se respondenti/ky pohybují [Kuhar 2003]. Výzkum sledoval touhy gay mužů, jak vnímají své reprodukční možnosti, limity, co považují za největší překážky v cestě za otcovstvím apod. Jedním z výsledků bylo, že většina respondentů si přála vychovávat dítě. Také se shodli na tom, že většinová společnost se mnohdy domnívá, že gay muži nechtějí mít děti, což je podle respondentů mylný názor. Z výpovědí jednotlivých respondentů je evidentní, že gay muži jsou neustále vystavováni tlaku ze svého okolí. Musí čelit nejrůznějším stereotypům. Respondenti se obávali o děti, jaké na ně může mít výchova v gay a lesbické rodině dopady vzhledem ke společnosti – př. posměch, šikana, atd. Tento výzkum přinesl obraz toho, jakým způsobem čeští gayové o této problematice přemýšlejí. Byly odhaleny heteronormativní tlaky a bariéry, kterým jsou gayové v naší společnosti v otázce rodičovství vystaveni [Sokolová 2009: 119-142].

Při prostudování českých a posléze zahraničních studií jsem si vytvořila členění, v rámci kterého jsem si studie rozčlenila do třech tematických okruhů podle jejich zájmu o problematiku. Do prvního tematického okruhu spadaly studie, které se soustředily především na

---

¹ Projekt výzkumu byl připravován v průběhu roku 2006, samotné rozhovory probíhaly od měsíce října 2006 do března 2007 [Sokolová 2009: 121].

téma homoparentality z pohledu lesbických žen. Jedná se o studii Evy Poláškové „*Plánovaná lesbická rodina: klíčové aspekty přechodu k rodičovství*“ [Polášková 2009] či Kateřiny Nedbálkové „*Matky kuráže: Lesbické rodiny v pozdně moderní společnosti*“ [Nedbálková 2011]. Druhý okruh byl tvořen studiemi, které sledují problematiku homoparentality výhradně z úhlu pohledu gayů a jejich dětí – jak se gayové vyrovnávají se svou homosexualitou v souvislosti se svými dětmi, jak jim odkrývají svou orientaci. Mezi tento typ studií můžeme například zařadit výzkum od Věry Sokolové „*Otec, otec a dítě: Gay muži a rodičovství*“ [Sokolová 2009], či Fredericka Bozetta „*Gay Fathers: How and Why They Disclose Their Homosexuality to Their Children*“ [Bozett 1980]. V pořadí posledním, třetím tematickým okruhem byly studie, jejichž autoři reflektovali homoparentalitu jak ze strany žen leseb, tak ze strany mužů gayů. Do tohoto okruhu patří studie jako „*A co děti?...: Gay a lesbické rodičovství*“ [Sokolová 2004], „*New Ways of Parenting: Fatherhood and Parenthood in Lesbian Families*“ [Švab 2007], či „*The Families of Lesbians and Gay Men: A New Frontier in Family Research*“ [Allen, Demo 1995]. Tyto studie lze ještě členit na ty, které za prvé tvrdí, že výchova dítěte homosexuálním párem má vliv na jeho budoucí výchovu. Za druhé studie, které se přiklánějí k tomu, že výchova dítěte homosexuálním párem nemá vliv na dítě.

Prostřednictvím výše uvedených studií jsem mohla zjistit, do jaké míry je problematika homosexuality a homoparentality v kontextu českého a zahraničního prostředí prozkoumána, jak se k tématu staví autoři a homosexuálně orientovaní jedinci na straně jedné a ostatní aktéři na straně druhé. Většina výzkumů, které jsem prostudovala, se zabývá zejména tím, jak gay otcové či lesby matky odkrývají svou sexuální orientaci dětem, jak má výchova homosexuálními páry vliv na výchovu dítěte, apod. Ve všech výzkumech však postrádám souvislost mezi uvědoměním si homosexuality, tedy procesem coming-out, a uvažováním o své pozici ve vztahu k reprodukci a potencionálnímu rodičovství.

Posléze pak promýšlení strategií pro založení homoparentální rodiny, výchovu dítěte a s tím spojených problémů.

Cílem mé diplomové práce je zaměřit se na proces proměny homosexuálních jedinců, kteří postupují od procesu coming-out přes navazování partnerských vztahů až k homoparentalitě, v rámci tohoto procesu se aktivizují série heterogenních sítí, které vedou k proměně aktérů. Zkoumám, jak gayové a lesby rozumí homoparentalitě, jaké problémy v souvislosti s ní řeší, jaké strategie při výchově dětí volí. Záměr práce je založen na předpokladu, že založení homosexuální rodiny je významná biografická událost, která může odhalit, s jakými problémy se příslušní aktéři potýkají a jaké strategie tito aktéři v kontextu nelegality homoparentality při zakládání homosexuálních rodin volí. Zajímá mě, jak samotní gayové a lesby nahlízejí na téma homosexuálního rodičovství a jací další významní aktéři (například existující zákony, instituce atd.) hrají zásadní roli při zakládání homosexuálních rodin.

Práce bude strukturována následovně: v teoretické části se budu věnovat konceptu příbuzenství a homoparentality, zmíním, jak spolu tyto dva koncepty souvisejí, jak homoparentalita zpochybňuje příbuzenství, tradiční rodinu, reprodukci a jak ohrožuje koncepty o maternitě a paternitě. Poté bude následovat teoretické ukotvení, prostřednictvím kterého představím *Actor-Network Theory* a Bruna Latoura jako jejího hlavního představitele. Popíši, jak se tato teorie vymezuje proti klasické sociologii a s jakými koncepty pracuje – sociologie sociálního vs. sociologie asociací, aktérství, význam sítí a v neposlední řadě problém překladu. Metodologická část bude věnována zvolené metodě sběru dat a představení výzkumného vzorku. V analytické části se již budu soustředit na samotný výzkum týkající se homoparentality, pomocí problému překladu bude provedena analýza dat a rozdělení výsledků do tematických okruhů. Závěrem shrnu celou studii a představím její stěžejní výsledky.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Příbuzenství

Příbuzenství a homoparentalita jsou dva koncepty, které jsou ve vztahu vzájemné souvislosti. Interpretativní podstata příbuzenství je nejjasněji demonstrována v odlišnostech kulturních konceptualizací základu rodičovství. Všude na světě jsou rozeznávány příbuzenské vztahy ve smyslu rodiče – děti, univerzalita tohoto vztahu je vyjádřena skrze univerzalitu filiace, která vychází z předpokladu, že každý jedinec má ve většině případů dva rodiče, a sice matku a otce. Partikulárnost rodičovství spočívá v tom, že při prokreaci každá kultura klade odlišný důraz na vztah matka – otec, v rámci některých kmenů je potlačována role otce ve prospěch role matky, samozřejmě tomu může být i naopak. Partikulárnost se také zakládá v samotném procesu prokreace, existují kmeny², které odlišně pohlíží na plození dětí a pro které nemají definované reprodukčně-biologické aspekty paternity/maternity téměř žádný, nebo dokonce žádný význam. Partikulárnost rodičovství pak zprostředkovává logiku v univerzalitě rodičovství [Skupnik 2010: 29-35]. Homoparentalita představuje jakýsi komplex aktérů a vztahů mezi nimi, které jsou hrozbou, jelikož zpochybňují a ohrožují konvencionální představy a úvahy o příbuzenství jako takovém. Najednou se ocitáme v situaci, kdy destabilizujeme bázi příbuzenství, která nám umožňuje orientovat se ve světě.

---

² Australské a melanéske kultury, zejména pak kmen Trobrianů popírá fakt, že by měl pohlavní styk přímo korelovat s početím. Dle jejich teorie početí a reprodukce žena otěhotní tehdy, když do ní vstoupí baloma – duch zemřelého klanového předka. Pohlavní styk usnadňuje duchovi vstup do dělohy ženy. V důsledku těchto reprodukčních představ se neutváří mezi otcem a dítětem žádná spojitost ve smyslu genů. Tento model platí také u kmene Tiwiů [Skupnik 2010: 30-33].

S konceptuálním nezájmem o reprodukčně-biologické aspekty vazby otec – dítě se nesetkáváme jen u kultur, kde oplodnění ženy probíhá skrze ducha předka. I v kulturách, kde se nezbytnost biologického početí rozeznává, mohou být reprodukčně-biologické aspekty otcovství výrazně ignorovány. Takovýmto příkladem je kmen Todů či Najarů [Skupnik 2010: 34-35].

2.1.1 Příbuzenství jako předmět zájmu antropologie

Již od počátku, kdy došlo k etablování antropologie jako vědní disciplíny, se sociální antropologie vyznačovala svou výraznou orientací na oblast příbuzenství a jeho studium. Jakmile se antropologie na počátku 20. století začala formovat jako samostatný vědní obor, vymezila si jako svůj primární předmět zájmu studium nezápadních a mimoevropských společností, které nesly označení „primitivní“, tímto se antropologie odlišila od sociologie, která byla zaměřená na studium moderních západních společností. Antropologové předpokládali, že u „primitivních společností“ bude hrát příbuzenství velmi významnou roli.

Jaroslav Skupnik (2010) odkazuje k tomu, že od nedávna je studium příbuzenství pokládáno za oblast antropologických studií. Celá řada významných antropologů – jako jsou Henry Summer Maine (1861), John Ferguson McLennan (1865) či Lewis Henry Morgan (1871) - se zabývala tématem příbuzenství a příbuzenských vztahů v rámci odlišných kulturních kontextů. Jejich zájem se soustředil také na uvažování o původní podobě příbuzenství a jeho přirozeném základu [Skupnik 2010: 15].

V souvislosti s příbuzenstvím promýšlí Skupnik (2010) také koncept rodiny. Rodina je termínem, který je nejen velmi často skloňován, ale také mnoho jedinců s ním hojně operuje. V souvislosti s tímto termínem se zřejmě každému vybaví otec, matka, děti a společná domácnost. Avšak důležité je mít na paměti, že rodina může mnohdy směřovat a také směřuje k rozdílným fenoménům. Jedním takovýmto fenoménem nedávné doby je i homosexuální rodina, která představuje jistou hrozbu pro naše představy o rodině a příbuzenství. Homoparentalita zcela narušuje ustálené konvence o rodině, podařilo se jí rozbít schéma otec-matka-dítě, a naopak zavádí dvě nová schémata otec-otec-dítě nebo matka-matka-dítě. Podobně přispívá ke zpochybňování genderových rolí spojených s organizací rodinného života a domácnosti. Všechno toto se

však děje ve prospěch něčeho nového, přináší to zcela nové pojetí rodiny jako takové. Za značnou částí tohoto všeho stojí formulování příbuzenství jako předmětu zájmu antropologie.

V kontextu příbuzenství svou podstatnou roli sehrává také příbuzenská terminologie, u které je zapotřebí, aby byla promyšlena, pokud se věnujeme tématu rodina, potažmo homoparentalita. Významnou osobností v oblasti příbuzenské terminologie je Lewis H. Morgan. Příbuzenství je prakticky vynálezem antropologie a terminologie příbuzenství byla v srdci tohoto vynalézání. Studium příbuzenství a jeho terminologie odhaluje řád sociálních faktů, které jsou v první řadě důležité pro pochopení lidského sociálního života. Odhalováním těchto skutečností přináší antropologie mnoho cenných informací nejen pro ni samotnou, ale také pro jiné vědní disciplíny. Ještě před Morganem bylo studium příbuzenské terminologie spojené s komparativními studii základních slovníků různých národů, prostřednictvím těchto studií mělo dojít k ustanovení základních vztahů mezi těmito národy. Morganův průlom spočíval v tom, že příbuzenské termíny pojímal jako sadu pojmů, vize jejich vývoje měla dvě fáze. V polovině 19. století rozvinul evoluční pohled na příbuzenství indoevropské terminologie. Anglickou a irokézskou terminologii pojal jako vývojové řady způsobené úspěšnou reformací pravidel manželství [Trautmann 2001].

Morganovi se podařilo skrze příbuzenství odhalit vztahy mezi národy v rámci vztahů v jejich jazycích. Prakticky tak navázal na dlouhou a starou evropskou tradici. Zásadní je jeho text „*Nomenclatures of Relationship*“, napsaný někdy kolem roku 1865, jenž nebyl celý publikován a který pojednával o evoluci příbuzenské terminologie. Tento jeho příspěvek odporuje tomu, co bylo dosud v rámci antropologie považováno za konsenzus, a to, že v jádru studia vývoje příbuzenské terminologie hrálo hlavní roli dravidiánství. Morgan chtěl příbuzenskou terminologii uspořádat hlavně jako seznam významů. Zjistil, že základní

věci v příbuzenství jsou kulturně uspořádané do odlišných logik, nejsou pevně danou množinou reálných věcí existujících někde na světě, musí se udržovat konstantní. Morgan (1871) klasifikuje všechny známé příbuzenské terminologie na světě do dvou rodin – klasifikačních (oblast Oceánie, Asie a Ameriky) a deskriptivních (oblasti Evropy a Blízkého Východu). Jeho práce měla dokázat asijský původ amerických indiánů – důkaz provedl tím, že dokázal všechny známé terminologie přiřadit k jedné ze dvou rodin. Klasifikační rodiny/systémy se vyznačují lineálními a kolaterálními vztahy, které jsou sloučené. Dle Morgana byly tyto systémy přirozené, protože následovaly povahu příbuzenství tím, že sledovaly hranici mezi lineálním a kolaterálním, což následuje přirozenost opatrovnictví. Deskriptivní rodiny/systémy se vyznačují tím, že lineální a kolaterální linie jsou oddělené a nespojují se, jsou definované jako umělé. Morgan tvrdí, že se nejedná o dva paralelní modely, ale o dva různé stupně v rámci dlouhého evolučního vývoje od primitivní promiskuity k moderní monogamii [Trautmann 2001].

Morganova slavná hypotéza spočívá v tvrzení, že primitivní systém příbuzenské klasifikace je pozůstatkem starověké promiskuity. Vytvořil evoluční schéma, v rámci kterého popisuje vývoj rodiny; tento vývoj lze shrnout do tří hlavních období. Rodina se vyvíjela od promiskuity přes skupinové manželství (s tímto typem manželství se setkáváme u některých kmenů, tzv. havajský systém) až po nejvyšší evoluční stupeň, kterým je monogamie. Morgan tvrdil, že mnohoženství je tím, co ohrožuje nejen principy monogamie (jelikož představuje morální úpadek), ale také celkový systém příbuzenství a představy o rodině, maternitě a paternitě. Morganova obava z mnohoženství souvisí se dvěma sektami, které určovaly vývoj v USA. První sektu představovali Cochranisté, kteří hlásili svobodu slova a princip volné lásky, kladli důraz na mnohoženství. Druhou sektou jsou Mormoni, kteří praktikovali polygamii v reakci na právní sankce z r. 1890. I v dnešní době najdeme kulturně izolované komunity Mormonů, kteří praktikují polygamii, zejména v Arizoně, Utahu.

Dle Morgana ohrožovalo představy o monogamii a rodině mnohoženství, tak v současné době je to homoparentalita, která ohrožuje konvencionální představy o rodině [Levine 2008, Trautmann 2001].

2.1.2 Univerzalita příbuzenství

Jedinci, ať už pochází z jakékoliv kultury, vždy organizují a strukturují svůj svět do jistého řádu, který se vyznačuje svou smysluplností. V rámci tohoto řádu jsou schopni orientovat se, jednají tak, aby jim ostatní rozuměli, a zároveň aby jejich jednání bylo korektně pochopeno ostatními. Jedním z fundamentálních a univerzálních principů, který slouží k ustanovování smysluplného řádu, je princip příbuzenské organizace. Každý jedinec na světě je členem nějaké příbuzenské skupiny, vždy se to odvíjí od daného sociálního kontextu, jehož je jedinec součástí. Příbuzenská skupina má značný vliv na to, jak se jedinec chová nejen v rámci této skupiny, ale také v rámci širší společnosti. Můžeme říci, že celá společnost je propletená příbuzenskými vztahy mezi jedinci. Z toho vyplývá, že příbuzenské vztahy tvoří základní univerzální a sociální vztahy, které ovlivňují každý aspekt našeho lidského života. Tyto zmiňované příbuzenské vztahy a skupiny nám utváří příbuzenskou strukturu, v rámci které se každý jedinec pohybuje a jejíž je součástí. Ačkoliv se může na první pohled zdát, že je tato příbuzenská struktura jednotná, je velmi diverzifikovaná a rozmanitá, vše se odvíjí od sociálního kontextu. Každý příbuzenský systém je ojedinělý a liší se od jiného příbuzenského systému [Skupnik 2010: 14-15]. Všichni jedinci ve společnosti jsou strukturováni skrze systém příbuzenství, tento systém rozčleňuje jedince do příbuzenských skupin nejrůznějšího charakteru. Rozčleňování jedinců nejenže ovlivňuje, ale také vysvětluje jejich vzájemné chování a jednání. Každá skupina se vyznačuje svou vnitřní strukturou a svým organizačním principem, i tím, jaké úkoly jsou různým skupinám připisovány; vše se odvíjí od kulturního kontextu dané příbuzenské skupiny. V západních společnostech se setkáváme

s takovým modelem, kdy jsou příbuzenské principy výrazně redukovány na sféru rodinných a intimních vztahů, oproti tomu věci veřejné jsou redukovány na specializované struktury, jako je například vláda, školství, církve, apod. V naší společnosti platí předpoklad, že politická struktura je vytvářena na nepříbuzenských vazbách. Avšak když se podíváme na nezápadní společnosti, zde bývá příbuzenství mnohdy jediným klíčem k celkové politické organizaci [Skupnik 2010: 20].

Pro každou kulturu může a také má systém příbuzenství, příbuzenských vztahů odlišnou hodnotu a význam s ohledem na strukturaci společnosti. Podstata příbuzenských vztahů pro všechny společnosti spočívá v tom, že jsou nějakým způsobem využívány k organizaci sociálního života. Jakmile si uvědomíme přítomnost těchto vztahů, umožní nám to, abychom byli schopni vidět nejrůznější aspekty příbuzenství i tam, kde je běžně nemusíme vidět, a sice v takových oblastech, jako jsou prostředky sociální integrace, v ekonomické směně, náboženství, principech vlastnictví a dalších sférách. „Příbuzenství se nám v tomto světle jeví jako vše prostupující aspekt lidské existence“ [Skupnik 2010: 21]. Příbuzenství funguje jako systém klasifikace, s jehož kategoriemi se pojí také příslušná příbuzenská role a s ní spojené předpokládané a reálné příbuzenské chování [Skupnik 2010: 22].

Jedním ze způsobů, jak vnést do určitých částí světa plných lidí smysluplnost a srozumitelnost, je stanovit nějaký předvídatelný řád, který dokáže jedince začlenit do systému příbuzenských vazeb a vztahů. Klademe si otázku, proč je k organizování světa do předvídatelného řádu využíváno všude na světě příbuzenských kategorií a nejsou k účelu organizace využívány i jiné kategorie? Jako příklad kategorií nesouvisejících s příbuzenstvím lze uvést sdílený jazyk, představy o Bohu či společný ekonomický zájem. Možnou odpovědí na tuto otázku je, že ve všech společnostech na světě, ať už komplexních či technologicky jednoduchých, jsou kategorie a vztahy, jež jsou využívány při

konstruování příbuzenství, vždy přítomny a k dispozici. Tato univerzalita možná pramení z toho, že všude na světě mají jedinci stejná fyzická těla se stejnými fyziologickými procesy, které jsou součástí univerzální zkušenosti. Jakmile někde vidíme nějakou osobu, vždy ji kategorizujeme s ohledem na její pohlaví, věk a s tím související reprodukční charakteristiky. Z toho vyplývá, že všude na světě rozlišujeme mezi ženami a muži, současně s tím předpokládáme, že se ženy a muži v určité míře komplementarity reprodukují. „Z těchto základních kategorií – z rozpoznání existence mužů, žen, jejich specifického podílu na reprodukci a z toho vyplývajících vztahů potomků a předků – jsou sestaveny všechny příbuzenské systémy po celém světě, byť v mnoha ohledech značně variiují“ [Skupnik 2010: 23].

Příbuzenství je mnohdy chápáno jako přirozený a také nevyhnutelný aspekt druhových reprodukčních a biologických charakteristik. Ve všech společnostech dochází k reprodukci, avšak představy o tom, jak probíhá reprodukce, se vždy liší vzhledem k danému kulturnímu kontextu. Stejně tak, jako se liší představy o reprodukci, liší se také představy o podstatě vztahu mezi rodiči a dětmi. I přes existenci odlišností těchto představ je však vztah mezi rodiči a dětmi ve všech společnostech rozpoznáván. Jedinci, kteří jsou svázáni příbuzenskými vztahy, se všude na světě pokládají za bližší si navzájem než s ostatními. Ona univerzalita příbuzenství spočívá ve vzájemně sdílené a předávané substanci [Skupnik 2010: 23-24]. Děti se vždy vyznačují stejnou substancí jako jejich rodiče, jelikož jsou rodiči produkovány, objevuje se zde princip podobnosti. Pitt-Rivers pro to používá označení podstata konsubstanciality [Pitt-Rivers 1973: 92]. Sdílení této substance – konsubstanciální podstaty – je tím, co univerzálně utváří podobnost těch, kteří se považují za vzájemně příbuzné. Příkladem této substance mohou být například geny. Toto vše lze shrnout slovy, že pravidla pro generování příbuzenského vztahu se liší podle různých kulturních verzí zákonů lidské biologické reprodukce. Příbuzenství je tedy systémem vztahů, který

vyvozujeme z lidské reprodukce, ale ne však z jejich univerzálně platných objektivních biologických zákonitostí, ale z různých nativních reprodukčních biologií [Skupnik 2010: 24-28].

2.2 Homoparentalita

Ústředním tématem soukromého života jsou především vztahy, jedná se o vztahy nejrůznějšího charakteru a podoby. Na vztah nahlížíme jako na aktivní záležitost. Vztah se vyznačuje tím, že se neustále proměňuje a stále se na něm musí pracovat. Jakmile zmíníme termín sociální vztahy, většinou z nás se vybaví příbuzenské vztahy, a zejména prostředí rodiny, kdy rodina představuje skupinu osob, kteří jsou přímo spjati příbuzenskými vztahy a jejich dospělí členové jsou odpovědní za výchovu potomků.

Současně k těmto konvencionálním představám o rodině vyvozovaných z představ o prokreaci existují alternativy. Těmito alternativami mohou být nejrůznější formy komun, kohabitací či homosexuálních rodin. Homosexuální rodiny tvoří alternativu, která mě zajímá nejvíce, jelikož jsou něčím, co jednak zcela narušuje ustálené představy o rodině, o vztahu mezi mužem a ženou. Také nám ukazují, jakým způsobem lze dosáhnout toho, aby homosexuální páry mohly vychovávat děti. Zjišťuji, jaké strategie volí při dosahování toho, aby mohli mít potomka. Mnoho mužů gayů a žen leseb dnes žijí v trvalých svazcích, někteří z nich dokonce uzavírají registrovaná partnerství. Stále více homosexuálních párů se snaží vytvořit rodinu, usiluje o získání dítěte do vlastní péče a posléze o jeho výchovu. Jelikož netolerantní postoje vůči homosexualitě se postupně dostávají na ústup, projevují i soudy větší ochotu svěřit dítě do opatrovnictví matce, která žije v homosexuálním vztahu. Vyskytují se zde i další techniky, které umožňují ženě otěhotnět, aniž by musela podstoupit heterosexuální styk s mužem, a sice umělé

oplodnění. Toto ovšem neplatí pro všechny země stejně, v každé zemi jsou mechanismy nastolené jiným způsobem.

Jedním z trendů, který se objevuje ve druhé polovině 20. století, je nárůst nesezdaných soužití a nejrůznějších typů alternativních svazků. Existuje předpoklad, že celé výběrové párování je ve společnostech našeho kulturního okruhu orientováno směrem k manželství a ke vzniku rodiny. Tento předpoklad ale nikdy zcela neplatil, zejména ve druhé polovině 20. století začíná platit stále méně a méně. „Pro sociologii rodiny je samozřejmě nejzajímavější konstituce lidského páru jako reprodukční jednotky, tedy jako základu domácnosti a rodiny“ [Možný 1999: 115]. V 60. a 70. letech 20. století došlo k vyvrcholení třetí sexuální revoluce. Revoluce se vyznačuje tím, že otevřeně a radikálně odmítá monopol manželství na sex, emancipovala sex nejen od reprodukce, ale také od konceptu romantické lásky. Sexuální revoluce s sebou přinesla experimentování s novými formami sexuálních vztahů, z nichž na významu trvale nabylo zejména soužití nesezdaných osob, legitimace homosexuality, vzestup podílu dětí narozených mimo manželství [Možný 1999: 120].

Termín rodina nese celou řadu významů, jedním z nich je fakt, že může označovat jak společně žijící skupinu lidí, z nichž nemusí být všichni nutně v příbuzenském vztahu, tak i skupinu jedinců spjatých příbuzenskými vztahy, kteří nemusí být v blízké interakci. Z toho všeho nám vyplývá, že rodina je jedním z nejfrekventovanějších termínů, avšak pojetí rodiny se značně různí. Dříve byla rodina vnímána jako základní stavební kámen sociálního života [Murdock 1965, Lévi-Strauss 2006: 55-56], v současné době se nám pojem rodina jeví spíše jako mnohoznačný, proto lze promýšlet do hloubky jeho používání i nad samotnou existencí jednotky, kterou označuje [Collier, Rosaldo, Yanagisako 1992]. Z aspektu genderu je možné na rodinu nahlížet, zkoumat ji a analyzovat jako jednotku strukturovanou a hierarchicky uspořádanou na základě pohlaví.

Tato jednotka je schopná za určitých okolností tlumit dopady sociálních nerovností na své členy, ale nemění to nic na tom, že tato sociální jednotka byla, je a zůstává základní jednotkou sociální nerovnosti, kterou sama produkuje a reprodukuje skutečnost. Zda jsme žena či muž, podstatným způsobem ovlivňuje naše hodnotové orientace, možnosti, šance, životní perspektivy, volbu životních strategií, apod. Gender má na nás takový vliv, že dokáže organizovat náš všední život [Maříková 2000: 11-12]. Spojitost mezi tímto a námětem mé studie můžeme spatřovat v tom, jak jednotliví autoři popisují rodinu a změny s ní související. Jak upozorňuje Murdock (1965) či Lévi-Strauss (2006) za pojmem rodina se skrývá mnoho významů. Pro někoho rodina znamená otce, matku a dítě žijící v jedné domácnosti, avšak jsou i tací, kteří se s tímto významem rodiny neztotožňují. Jedná se zejména o homosexuální jedince, pro které rodina znamená zázemí, kde bude vychováván potomek partnery stejného pohlaví.

2.2.1 Změny ovlivňující uvažování o rodině

Instituce rodiny prošla v období několika posledních desetiletí mnoha změnami, které měly zásadní vliv na podobu a charakter rodiny. Během společenského vývoje proběhla celá řada událostí, které v důsledku transformačních procesů měly za následek fakt, že nejen rodina obecně, ale také pojetí české rodiny, se vzdálilo dlouhodobě ustálenému tradičnímu modelu. Nejen že se proměňují strategie a vzorce chování v rámci rodiny, ale proměňuje se také její hodnotový aspekt [Tuček 2000]. Jakmile začneme uvažovat o změnách, které probíhají na pozadí rodiny, musíme si zodpovědět několik otázek. O jaké změny se jedná? Jak a čím se tyto změny projevují, co je vyvolává a jaké jsou jejich hlavní zdroje? Jak, popřípadě čím lze vyvolané změny časově ohraničit? [Plaňava 2000: 141]. Česká rodina, stejně jako pojetí rodiny v celé západní civilizaci, se v posledních desetiletích dostatečně vzdálily ustálenému modelu, jenž platil v Evropě více než tisíce let, od doby, kdy křesťanství kladlo důraz na

přísnou monogamii a univerzální zákaz sexu mimo manželství. Celou změnu, kterou prošla rodina, iniciovalo zrání společenské organizace [Možný 2002: 21].

I když ke všem výše zmíněným trendům došlo v naší zemi - ve srovnání s jinými západními zeměmi – později, také jsme přijali existenci alternativních rodinných modelů (od rodin pouze s jedním rodičem, rodiny s nesezdaným rodičovským párem po homosexuální rodiny), které nenaplnují, a zároveň popírají normativní ideál tradiční rodiny [Polášková 2009: 29]. Proti tradičnímu pojetí rodiny vystupovala zejména feministická hnutí, která tvrdila, že tento typ rodiny diskriminuje ženy. Dokládá to také článek „*Is there a Family? New Anthropological Views*“ [Collier, Rosaldo, Yanagisako 1992], který řeší problematiku rodiny a co vlastně rodina ve skutečnosti je. Rodina je komplexem představ, zrcadlí se zde, jak lidé rozumí světu, ve kterém žijí. Většina diskusí vedená na téma rodina je zastřená nevysvětlitelnou představou toho, jaké rodiny „opravdu“ jsou. Skutečný význam rodiny v současném sociálním světě a důvěra nás oslepily svou dynamikou. Při zaměňování ideálu s realitou selháváme v uznání hlubokého významu toho, co jsou napříč kulturami variující ideologie intimních vztahů a současně selháváme v počítání s komplexními lidskými pouty a zkušenostmi, u kterých se domníváme, že je nacházíme doma, v rodině. Autorky v rámci svého textu řeší za prvé, co sociální vědci myslí termínem rodina (Bronislaw Malinowski byl prvním, kdo nahlížel na rodinu jako na univerzální lidskou instituci), za druhé se zabývají pracemi sociálních vědců, kteří vyvrátili Malinowského tezi o univerzálnosti rodiny, za třetí představují teorie 19. století – implikace nahlížení na rodinu ne jako na konkrétní instituci designovanou tak, aby naplňovala univerzální lidské potřeby, ale jako na ideologický konstrukt moderního státu [Collier, Rosaldo, Yanagisako 1992: 31]. Výsledkem překládaného textu je, že univerzalita rodiny neexistuje, rodina je ideologickým tématem. Význam homoparentálních rodin spočívá v tom,

že svojí existencí jsou výzvou či zpochybněním tohoto ideologického konceptu.

Jedinci jako primární členové rodiny nemusí nutně sdílet společnou domácnost, dalším popřením funkcí rodiny je příběh chlapce z Malanésie, který nebyl vychováván svými rodiči, ale vychovával ho jeho strýc z matčiny strany. Tento příběh zcela popírá výchovnou funkci rodiny, kdy se předpokládá, že děti jsou vychovávány svými rodiči. Autorky svým textem přicházejí s tím názorem, že homoparentalita narušuje ideologická schémata. Podstatné je, abychom hledali relační vztahy. Musíme si uvědomit, k čemu se jedinci vztahují a vůči komu se vymezují v kontextu rodiny [Collier, Rosaldo, Yanagisako 1992: 31]. Parametry této ideologie ve svém výzkumu představila Sokolová (2004). Rodinu nelze pojímat jako vztahovou síť rovnocenných interakcí, určujícím prvkem pro hodnocení rodiny jsou rodiče. Odpůrci výchovy dětí v homosexuálních svazcích argumentují tím, že děti vyrůstající v gay a lesbických rodinách ohrožují a znehodnocují postavení konvencionálních představ o rodině. Pokud na homosexuální rodinu nahlédneme jako na znehodnocující, pak je to prostředkem proto, abychom heterosexuální rodinu vnímali jako hodnotnou. Tím, že se jedinci ztotožňují s homosexualitou a homosexuálním rodičovstvím, tím se zároveň vymezují vůči heterosexuální rodině, platí to i v opačném případě. Tradiční pojetí rodiny vychází z heterosexuální normy, rodinu chápeme jako manželský pár (muž a žena), který žije v jedné domácnosti a vychovává děti. Do toho vstupuje homoparentalita, která narušuje tyto představy. Rodina se vyznačuje vzájemnými vztahy a rolami mezi jedinci. Matka, otec i děti zastávají v heterosexuální rodině nějakou pozici, ke které se váže i daná role, v důsledku homoparentality jsou však tyto role narušeny, objevuje se nové schéma, které popírá schéma matka-otec-dítě. „Rodina není přirozený fenomén, ale naprosto racionální, politická a hlavně selektivní instituce, která funguje jako organizační a kontrolní jednotka společnosti“ [Sokolová 2004: 86].

2.2.2 Rodina v kontextu homosexuality

Témata jako jsou homosexualita a registrované partnerství tvoří v současné době nedílnou součást veřejné diskuse o demokracii, lidských právech a svobodě projevu. Diskurs rovnoprávného postavení gay mužů a lesbických žen ve společnosti a legislativa registrovaného partnerství v mnoha zemích Evropy nabrala v posledních desetiletích podobu určité neodvratitelnosti. I když otázka gay a lesbického rodičovství stále funguje jako ožehavé téma, dostala se do popředí společenského zájmu jako významné integrální téma nejen diskusí o rovnoprávnosti sexuálních menšin, ale i obecných otázek uznání a diskriminace [Sokolová 2009: 115]. Přesto, že se gay a lesbická rodičovství stále pohybují v mantinelech diskurzů o tradiční rodině a tradičních hodnotách západní civilizace, gay a lesbické rodiny existují, nezávisle na schválených zákonech a legislativních úpravách. Věra Sokolová (2004) je jednou z českých autorek, která se také zabývá tématem homosexuálních rodin a říká, že jsou stále vystaveny jistým předsudkům a stereotypům, jsou jakýmsi lakmusovým papírkem tolerance společnosti. I když doba, ve které žijeme, jde jistým krokem dopředu, přesto stále žijeme ve společnosti, ve které panují předsudky vůči homosexuálně orientovaným jedincům, legislativní postoj naší společnosti říká, že gayové a lesby nejsou plnohodnotnými lidmi, a proto by neměli vychovávat děti. Výchova dětí patří do „rukou“ heterosexuálních párů. Věra Sokolová píše, že gayové a lesby mohou žít v přítomnosti, ale neměli by zasahovat do budování budoucnosti, tedy do vychovávání dětí. Problematika dětí a rodičovství není v diskusích o registrovaném partnerství něčím neobvyklým, ba naopak je to téma, které se jeví jako nepohodlné pro obě strany. Sami gayové a lesby si jsou vědomi toho, že tím, co rozhoduje o toleranci k této menšině, je téma dětí, adopce a jejich výchovy homosexuálně tvořenými páry. Otázka dětí je tedy zásadním vyjádřením plnohodnotnosti jejich lidství. Homosexuálně orientovaní jedinci se snaží všemožně vystupovat proti předsudkům většinové společnosti, chtějí být

rodiči a vychovávat děti. Stále více homosexuálů se nebojí vystupovat proti společnosti a veřejně vyjadřovat svůj názor v otázkách homosexuálního rodičovství. Stereotypy a mýty „správného“ mužství a ženství jsou postavené na heterosexuální orientaci jako určující normě sexuálního a citového založení jedince. Lze tedy říci, že toleranci k homosexualitě nelze budovat bez pochopení a porozumění genderových aspektů její netolerance [Sokolová 2004: 81-83].

Věra Sokolová upozorňuje na jeden zajímavý fakt, a sice že rodina, ve které heterosexuální rodiče mají homosexuální dítě, je považována za heterosexuální, ale v případě, kdy homosexuální rodiče mají heterosexuální dítě, je rodina považována za homosexuální. Když mluvíme o traumatech, které děti zažívají, tak téměř vždy se tyto diskuse týkají dětí, které vyrůstají v homosexuálních rodinách. Lidé, kteří jsou odpůrci registrovaného partnerství a homosexuálních rodin, tvrdí, že tyto formy ohrožují a také znehodnocují postavení tradiční rodiny. Tradiční pojetí rodiny vychází z heterosexuální normy a rodina je nahlížena jako manželský pár tvořený mužem a ženou, kteří spolu bydlí a společně vychovávají své potomky. Jde o tzv. nukleární formu rodiny. Ať už se rodina skládá z muže a ženy, z dvou žen či dvou mužů, existuje v ní soubor pravidel a povinností, které jsou rozděleny mezi členy rodiny. Je jasné, že v každé rodině funguje toto rozdělení jiným způsobem. Naše společnost je nastavená tak, že v rodině je zapotřebí mužské i ženské role, když jedna z těchto rolí chybí, projeví se to ve výchově dětí, v chodu domácnosti a rodiny samotné. Je však dokázáno, že hodnoty, které rodina dětem vštěpuje a jakým způsobem tak činí, se neodvíjejí od sexuální orientace rodičů. Daleko více se to odvíjí od mocenského uspořádání vztahů v rodině a komunikačních schopností obou partnerů [Sokolová 2004: 84-88].

Fakt, že gay a lesbická rodičovství jsou na neustálém vzestupu, lze tvrdit na základě odborných výzkumů, studií a především na výpovědích a

životních příbězích samotných gay a lesbických rodičů. I když je téma homoparentality více zviditelňováno, v České republice se stále jedná o téma, které v odborné literatuře stojí mimo podstatu a systematický badatelský, akademický zájem. Většina výzkumů, co byla provedena, se orientuje převážně na ženy lesby a jejich rodiny. Mužům gayům je většinou věnována jen malá míra pozornosti, která se vztahuje na strohé konstatování, že gayové děti v podstatě nechtějí [Junek 2006, Doležal 2006]. I v českém akademickém diskursu sociologie je téma gay otcovství téměř neviditelné, neprozkoumané a opomíjené, pozornost se věnuje heterosexuálním mužům a jejich rodičovství. Od 70. let 20. století se poprvé objevují sociologické studie týkající se fenoménu gay otcovství. Tyto studie se však týkaly převážně gay mužů, kteří se stali otci v průběhu předchozích heterosexuálních vztahů. Studie se pak soustředily na to, jak se děti vyrovnávaly se sexuální orientací svých otců. Skutečný rozmach sociologických studií na téma gay rodičovství začíná v 90. letech 20. století. Z tohoto důvodu se toto téma stávalo stále více viditelným [Sokolová 2009: 116-118].

Základ tohoto ideologického schématu souvisí s konvencionálními představami o reprodukci, maternitě a paternitě. V souvislosti s tím, jak homoparentalita narušuje konvencionální představy, narušuje také představy o maternitě a paternitě, které jsou univerzálními koncepty. Předpokládá se, že tyto koncepty nejsou problematické, zdá se být evidentní, kdo je otec, kdo je matka, co stojí v základu otcovství a mateřství. „Protože se jedná o vztahy s lidskou reprodukcí spojené zcela primárně, a lidé se z biologického hlediska reprodukují všude na světě stejně, předpokládá se, že i mateřství a otcovství by měly být univerzální kategorie se shodným obsahem: univerzalita zákonitostí lidské reprodukce by je měla činit kategoriemi univerzálně platnými, prostými jakýchkoliv kulturních variací. Paternita a maternita jsou ale také příbuzenské vztahy“ [Skupnik 2010: 29]. I když se paternita a maternita vztahují k biologii reprodukce, přesto jsou výsledkem kulturních definic.

V západní konceptualizaci příbuzenství, která se opírá o konsangvinní konsubstancialitu se zdá, že význam vztahu otec - dítě je jednoznačný. Za otce je považován muž, který matku dítěte oplodnil. Avšak ve své podstatě se jedná o komplikovanou záležitost, jelikož muž, který je považován za biologického otce, jím vždy být nemusí. Již římské právo rozlišovalo mezi paterem (muž, který dítě vychovává a je spojen přes sociální/afinní vztah s jeho matkou) a genitorem (muž, který dítě zplodil, je s ním spojen přímou reprodukčně-biologickou vazbou). Od základní konsubstanciality se odvíjí předpoklad výchovných a výživných povinností k potomkům. Takto popsany model platí pro Západ, najdou se ale i takové kultury, které nesdílí stejný názor na toto téma, příkladem jsou australské a melanéské kultury, které popírají, že by pohlavní styk souvisel přímo s početím [Skupnik 2010: 30-37].

Lze předpokládat, že nejednoznačnost při určování atributů paternity se odvíjí od obtížnosti spojené s kontrolovatelností samotného aktu oplodnění, kolem něhož se všechny kulturní interpretace točí. Vzhledem k paternitě se maternita jeví jako nezpochybnitelná a zcela evidentní, jelikož porod je nepřehlédnutelnou záležitostí, z tohoto důvodu je mateřství definováno jako zřejmé. Alespoň u mateřství bychom mohli předpokládat, že je to vztah jednoznačně definovaný biologickými zákonitostmi lidské reprodukce, aniž by do této definice jakkoliv zasahovala selektivita kulturních interpretací, tak jak tomu bylo v případě paternity (a dalších příbuzenských vztahů)“ [Skupnik 2010: 38]. Přes toto všechno je žena, která dítě porodí, jako matka ne vždy sociálně rozeznávána, a jako matka vždy nefunguje. Příkladem žen, které nejsou matkami ve smyslu toho, že by dítě porodily a posléze vychovávaly, jsou ženy, které dítě adoptovaly. I u nás se setkáváme s tím, že žena, která dítě porodila, tzv. genetrix, není známá, příkladem jsou děti, kterých se ženy zbavily ihned po porodu. V tomto případě je matka (genetrix) stejně nejistá jako otec (genitor). Nově vzniklé a rozšiřující se reprodukční technologie problematiku mateřství ještě více komplikují. Poměr

jistoty/nejistoty či kulturnosti/přirozenosti paternity/maternity se skrze užívání nových reprodukčních technologií změnil. Testy DNA mohou určit genetického otce, ale co se týče definice mateřství, panuje zde velká nejistota [Skupnik 2010: 38-43].

I když se nám může rodičovství – otcovství i mateřství – jevit jako přirozené a nezpochybnitelné, ve všech společnostech je selektivně interpretativním aktem, kulturním udělením významu jednomu nebo více atributům lidského reprodukčního procesu [Skupnik 2010: 43]. Nové trendy do pojmání konceptů paternity a maternity vnáší problematika homoparentality. Homoparentalita je jev, který nám zcela popírá představy a úvahy o přirozenosti rodičovství, a to z toho důvodu, že homosexuální páry si různými způsoby pořizují děti. V důsledku toho se aktivizuje komplex heterogenních sítí různých aktérů, kteří se podílejí na rozumění homosexualitě, rodině, ale také jsou určující pro strategie získávání dětí. Tento proces lze uchopit skrze některé teoretické principy *Actor-Network Theory*.

3 TEORETICKÉ UKOTVENÍ

3.1 Actor-Network Theory jako alternativní přístup

Actor-Network Theory (dále jen ANT) se zformovala během 80. let 20. století v kontextu prací Bruna Latoura, Michela Callona a Johna Lawa [Crawford 2004: 1-2]. Stejně tak, jak šel společenský vývoj kupředu, rozvíjela se také sociologie a alternativy, které stojí v opozici vůči ní a poskytují nám nejen zcela nový, ale zároveň také odlišný pohled na základní pojmy, se kterými klasická sociologie pracuje. Do popředí zájmu sociologie se dostává především Bruno Latour a jeho perspektiva vymezení ANT. Prostřednictvím této teorie přináší nejen nové chápání sociologie jako takové, ale přináší také nové promyšlení konceptů, které jsou se sociologií úzce spojeny. Nezpochybňuje cíle sociologie jako vědní disciplíny, ale poukazuje na zásadní problém, se kterým se sociologie potýká, a sice že se snaží redefinovat termíny sociální a společnost, jelikož se staly pro sociologii jakýmsi dogmatem. Latourova teorie se vyznačuje rozličným pojetím termínu „sociální“. Vymezuje se proti klasickému pojetí sociologie a přichází s alternativním pojetím, rozlišuje mezi *sociologií sociálního* a *sociologií asociací*, které jsou vysoce proměnlivé a jejichž výsledkem jsou nové podoby asociací. Tyto proměny jsou ANT popisovány jako transformace či jako překlad, který je vždy něčím podmíněn či zprostředkovan. V této revizi je tak nově vymezován předmět sociologického zájmu, samotný sociologický jazyk a aktérství, v němž významnou roli hrají určití zprostředkovatelé. Výsledkem je nové vymezení sociálního [Latour 2005: 1-4, 64-65].

Sociologie, která vznikla na počátku 19. století, definuje sociální jako specifickou součást reality. Pracuje s termíny jako sociální struktura, praxe a řád. Na základě významné pozice, kterou sociální zastává v pojetí klasické sociologie, ji Latour nazývá *sociologií sociálního* (*sociology of the social*). [Latour 2005: 9]. Sociologie sociálního vychází z

dědictví klasiků jako je Émile Durkheim a jím definovaných sociálních jevů. Předpokládá existenci nadindividuálních sociálních jevů, které předvídají dění uvnitř společnosti. Jsou to tedy nějaké struktury, normy a hodnoty, které na jedince působí z vnějšku a mají na něj donucovací charakter. Durkheimovská sociologická tradice tvrdí, že se sociologie nemá zabývat pouze jedinci, ale něčím nadindividuálním, zavádí termín tzv. sociální fakta, což jsou fakta, která vykonávají na jedince sociální nátlak, a jedinec je nucen se jim podřizovat. Durkheim nahlíží společnost jako jistý fenomén, který je něčím víc než pouhou sumou jejich jednotlivců. Společnost má být zkoumána jako ostatní předměty, jež jsou součástí přírodních věd [Vargas, Latour, Karsenti, Aït - Touati, Salmon 2008: 764]. Vědec, který se řadí mezi stoupence sociologie sociálního, se stylizuje do role jediné správné osoby, která může vypovídat a také vypovídá o realitě jako takové [Latour 2005: 11].

Latour zcela nesympatizuje s pojetím sociologie sociálního, z tohoto důvodu vytváří své vlastní pojetí sociologie, které nese název sociologie asociací (*sociology of association*). Oproti sociologii sociálního toto pojetí netvrdí, že by existovala dimenze, kterou lze označit jako sociální. Sociologie asociací se odklání od konceptu Émila Durkheima a spíše se ztotožňuje s myšlením Gabriela Tarda, který nesouhlasí s tím, že by společnost byla něčím nadindividuálním. Vnímá socialitu jako systém vazeb, které se svou povahou neliší od jiných oblastí reality. Sociologie v tomto slova smyslu je vědou, jejímž cílem je jednak hledání spojníc mezi věcmi a jevy, a také utváření asociací. V tomto směru se sociologie asociací snaží najít a popisovat vazby mezi heterogenními elementy, které jsou jak lidské, tak nelidské povahy [Latour 2005: 5, 13-14].

V perspektivě odlišného vymezení předmětu zájmu sociologie se proměňuje vztah k analytickým nástrojům. ANT se velmi zdráhá vymýšlet specifický analytický jazyk, který utváří realitu sám pro sebe, ale spíše se

zasazuje za vytvoření tzv. infra-jazyka³, který by umožnil zviditelnit aktuální vztahy v konkrétním kontextu [Latour 2005: 49]. V souvislosti s tím nejsou představitelé sociologie asociací pouze jakýmsi informátory. Důležitým požadavkem na sociálního vědce následujícího ANT je nelimitovat aktéry v jejich roli informátorů, ale umožnit jim vytvářet jejich vlastní teorie o tom, z čeho je sociální vytvářeno. Snažit se hledat aktéry samotné a zachytit jejich vlastní inovace, učit se od nich, jakým způsobem je sociální utvářeno jimi samými a jaké metody vypracovali k tomu, aby jimi utvářené sociální/sociálně drželo pohromadě [Latour 2005: 57-58]. Dle Latoura a přístupu ANT, který preferuje, se sociologové mají zabývat světem, který se skládá jak z lidských, tak také nelidských aktérů. Aktéři se definují mezi sebou navzájem, v rámci procesů vzájemného střetávání. Tito aktéři jsou ve vztahu vzájemné komunikace, tato komunikace má za následek vznik nových objektů. Proto, aby mohl vzniknout nový objekt, je potřeba, aby došlo k celé řadě heterogenních spojení, která lze také nazývat jako sítě. Úkolem každého sociologa by mělo být zjišťování toho, jak se objekty podílejí na produkci druhých aktérů či objektů [Latour 2005: 63-86].

ANT tak neredefinuje pouze sociální jako ústřední předmět sociologického zájmu, ale stejně tak samotné aktérství. Co se týče pohledu na aktéra, oba přístupy k aktérovi zaujímají odlišné stanovisko. Sociologie sociálního vymezuje aktéra výhradně z lidské perspektivy, což je jí mnohdy vytýkáno. Aktér je označením pouze pro jednání nabývající lidského charakteru. Klasická sociologie se zabývá aktérem pouze povrchově, sleduje a přináší zprávy o činnosti, kterou provozuje, ale už se nezaměřuje na to, zda aktér není tím, co je příčinou pro druhé aktéry [Latour 2005: 128]. Latour a jím definovaná sociologie asociací se k této problematice staví odlišně, tvrdí, že jediný, kdo může o realitě skutečně

---

³ Užívání jazyka lze považovat za velké úskalí v práci sociologa. Sociolog nemá popisovat a vysvětlovat sociální realitu aktéra pomocí analytického metajazyka, jelikož aktéři mají využívat běžného jazyka, tímto jazykem je infra-jazyk, který odkazuje smyslem ke konkrétnímu situačnímu kontextu [Latour 2005: 49].

vypovídat, jsou samotní aktéři, v tomto bodě lze sledovat skutečný význam sociologie asociací – aktéři jsou tím nejvýznamnějším pro teorii, získávají volné pole pro svou působnost [Latour 2005: 142]. V souvislosti s aktérstvím ANT využívá pojem aktant⁴, který zahrnuje jak lidské, tak také nelidské jednání. Z Latourova pohledu je aktér vymežován za prvé prostřednictvím toho, jak jedná, a za druhé, jak se vymezuje vůči ostatním aktérům. Pokud chceme jednání konkrétních aktérů porozumět, je podstatné, abychom znali zprostředkovatele *intermediators* či *mediators*, kteří jsou příčinou jednání. Sociální lze vytvářet na základě intermediátoru (*intermediary*) či mediátorů (*mediators*). Intermediátor je pouze jeden, slouží k tomu, aby přenášel významy, aniž by pozměnil jejich podobu, na základě definovaných vstupů jsou přiřazeny výstupy. Práce s intermediátorem je charakteristická především pro sociologii sociálního. Naopak ANT se soustředí na mediátory. Proti intermediátoru stojí mediátor, který naopak nikdy není pouze jeden, funkcí mediátorů je zkreslování a transformování významů, jejichž jsou nositeli. Nelze aktéry dle ANT pojímat z perspektivy jednoho intermediátoru, ale prostřednictvím množství mediátorů, které ve svém důsledku mohou vyvolávat nepředpokládané události. Jejich společným jmenovatelem je, že jsou vždy situované v určitém kontextu a podílejí se na proměně příslušného aktéra. Umožňují mu pohyb z jednoho kontextu do druhého, v němž je příslušný aktér (aktant) měněn, transformován či překládán. Překlad je dalším významným prvkem v infrajazyce ANT [Latour 2005: 39, 53-54]. Význam mediátorů a intermediátorů lze ilustrovat na příkladu. Sociální původ jedince můžeme posuzovat podle mnoha různých faktorů, jedním z těchto faktorů může být i móda, na základě které vyvozujeme sociální původ jedince. Například, když uvidíme ženu v nylonových či hedvábných punčochách, můžeme si o ní na základě intermediátoru (zprostředkovatele) udělat vlastní obrázek – a to tak, že podle látky, ze

---

⁴ I když Latour (2005) rozlišuje mezi aktérem a aktantem, termín aktant nepoužívá příliš často, proto i já budu používat spíše označení aktér.

kteře jsou punčochy vyrobeny, určíme, ze které sociální vrstvy pochází žena, která punčochy nosí. O ženě, která na sobě bude mít nylonové punčochy, si budeme myslet, že je to žena nekultivovaná pocházející z nižší sociální vrstvy. Oproti tomu ženu, která bude mít hedvábné punčochy, budeme automaticky považovat za ženu kultivovanou, která pochází z vyšší sociální vrstvy. Avšak pokud se budeme chtít více dozvědět o ženě a o módě, kterou preferuje, můžeme zjistit, že existuje několik mediátorů, které stojí za jejím stylem oblékání, např. obliba v retro stylu [Latour 2005: 40].

Dalším významným konceptem, se kterým Latour operuje a pro mou práci je stěžejním, je translace, nebo-li překlad. Pohyb v rámci sítí podněcuje transformaci objektu či aktéra, tento transformační proces ANT popisuje jako translaci. Transformací dojde ke vzniku nového spojení mezi dvěma aktéry a současně s tím dojde k transformaci jejich totožností. Tím, že dochází k překladu, aktivizují se jednotlivé sítě. Pod termínem síť si z pohledu Latoura můžeme představit určitý pohyb, prostřednictvím kterého je uskutečňována změna, tuto změnu má za následek translace [Latour 2005: 108, 143].

Téma překladu je jedním z klíčových témat ANT, a zároveň je to způsob, pomocí kterého budu analyzovat výsledky vycházející z výzkumu. Překlad je proces, na základě kterého se ustanovuje identita a podmínky interakce a také charakteristiky reprezentace [Crawford 2004: 1-2]. Prostřednictvím překladu/translace Bruno Latour definuje samotný cíl sociologie asociací. Tvrdí, že neexistuje žádná společnost, realita ani sociální vazby; jediné, co existuje, je translace mezi jednotlivými mediátory, jež generují asociace [Latour 2005: 108]. Translace je proces, který je uplatňován, pokud odhalujeme heterogenní sítě, jež jsou utvářeny mezi lidskými a nelidskými aktéry [Law 1992:4].

Bruno Latour na téma translace nahlíží jako na proces, který je součástí sociologie asociací. Proto, abychom popsali, co se děje v praxi,

musíme nejprve porozumět praxi, sociálním konvencím a také si potřebujeme vytvořit jazyk, na základě kterého toto všechno přeložíme, kterým je tzv. infra-jazyk. Jednotlivé vazby uvnitř společnosti jsou zprostředkovávány skrze zprostředkovatele. Latour říká, že vždy, pokud chceme nějaké jednání vysvětlit a interpretovat, musíme znát jeho zprostředkovatele. My sami nikdy nevíme, co nebo kdo nás vede k našemu jednání, ale pokaždé je zapotřebí, abychom si nadefinovali určité znaky, které vypovídají o tom, co se stalo a jak se to stalo. Pokud o někom hovoříme jako o zprostředkovateli, tak se musí vyznačovat tím, že on je nositelem dané změny, o které hovoříme [Latour 2005: 52-53].

V Latourově pojetí překlad neznamena přeložení slova z jednoho jazyka do druhého (např. z francouzského jazyka do anglického). Stejně jako pro Michella Serrese, tak i pro Latoura znamená překlad posun, zprostředkování, vytvoření odkazu, který dříve neexistoval. Do jisté míry prostřednictvím překladu dojde k modifikaci dvou prvků nebo zprostředkovatelů. Za překladem stojí vždy nějaký zprostředkovatel, který může nabývat lidského i nelidského charakteru, každý zprostředkovatel plní své funkce, kterým odpovídají také samotné cíle. Zprostředkování nabývá čtyř možných významů. Prvním významem zprostředkování je *translace*. Latour reflektuje rozdíl mezi aktérem a aktantem, aktant může nabývat mnoho různých podob a forem, naopak stejný aktér může hrát mnoho odlišných rolí. Symetrie aktér – aktant nás nutí upustit od dichotomie subjekt – objekt. Odpovědnost za danou činnost by měla být rozdělena mezi různé aktanty. Druhým významem zprostředkování je *kompozice*, která spočívá v tom, že jednání není vlastností jedince, ale je spojením aktantů, na základě překladu dochází ke vzniku asociací. Překlad je založen na symetrii, jde o symetrii mezi lidským a nelidským. Třetím významem zprostředkování je *reverzivní black boxing*, což znamená proces odhalování černé skříňky. Tento proces spočívá v rozkrývání sítí, společně s odhalováním sítí odhalujeme také aktéry. A konečně posledním čtvrtým významem zprostředkování je *delegace*,

jejímž úkolem je popsat, jak jsou sítě mezi lidskými a nelidskými aktéry mobilizovány dalšími aktéry během interakce. Příkladem delegace může být zpomalovač na silnici, jehož funkcí je, aby nutil projíždějící řidiče zpomalit. Zpomalovač jako aktant je na vozovce po celou dobu, zatímco aktér (jeho strůjce) již není přítomen [Latour 1994: 30-38].

Cílem výzkumu je zachytit, jak probíhá proces proměny aktérů, kteří procházejí určitými stádii (coming-out, konfrontace s blízkými, navazování partnerských vztahů, uvažování o homoparentalitě či zakládání homosexuálních rodin), jež přispívají nejen k proměně, překladu identity, ale také se ve výsledku podílejí na proměně rodiny v kontextu homoparentálních strategií.

4 METODOLOGICKÁ ČÁST

4.1 Metoda sběru dat a analýza dat

Získání respondentů/ek pro mou práci probíhalo takovým způsobem, že jsem oslovila homosexuálně orientované jedince – gaye i lesby – které znám osobně ze svého blízkého okolí, ačkoliv s nimi nejsem v každodenním kontaktu. Oslovila jsem je prostřednictvím e-mailu či stále populárnější sociální sítě Facebook (zvolený prostředek komunikace s potencionálními respondenty/kami se odvíjel od toho, jakým kontaktem jsem na danou osobu disponovala), kde jsem je blíže seznámila s diplomovou prací, na které pracuji, a zároveň s výzkumem, který je jeho součástí, jako přílohu jsem jim poslala můj projekt diplomové práce, současně s tím jsem je požádala, zda by mě mohli v případě zájmu zpětně kontaktovat. Toto první oslovení potencionálních respondentů/ek probíhalo v měsíci září 2012. K mému vlastnímu překvapení jsem se setkala s velkou návratností poslaných e-mailů a zpráv prostřednictvím sociální sítě Facebook. Téměř všichni oslovení jedinci s požadavkem o participaci na mém výzkum, souhlasili se svou účastí. Respondenti/ky mi poté sami nabídli a poskytli kontakty na své známé gaye a lesby, kteří se stali součástí mého výzkumného vzorku. Poté jsem si s nimi domluvila jednotlivé schůzky a provedla polostrukturované rozhovory, u kterých jsem měla předem připravenou základní baterii otázek, tyto otázky byly v průběhu každého rozhovoru doplňovány o další otázky v závislosti na vývoji konkrétního rozhovoru. Všechny schůzky probíhaly v Praze v poklidných kavárnách, jelikož to bylo přání mých respondentů/ek.

Jako metodu sběru dat jsem zvolila polostrukturované rozhovory, na základě kterých jsem rozkrývala a odhalovala sítě mezi jednotlivými aktéry (např. jsem zjišťovala, jaké strategie gayové a lesby volí pro získání a výchovu dítěte), viz. reverzivní black boxing. Rozhovory s respondenty/kami vznikaly během měsíců listopad a prosinec 2012.

Ještě předtím, než jsem prováděla rozhovory, jsem si připravila topic guide, ve kterém jsem si otázky rozhovoru rozčlenila do hlavních témat, vznikly mi dva tematické bloky, do každého bloku spadalo několik samostatných otázek. Všechny rozhovory byly nahrávány na diktafon, žádný z respondentů/ek s tím neměl problém, posléze jsem rozhovory přepisovala do textového editoru, následovalo podrobné pročitání přepsaných rozhovorů, jejich analýza a vyvozování výsledků výzkumu. V představovaném výzkumu jsem se řídila pravidly etického kodexu ASA⁵.

Jsem si vědoma toho, že ANT vede k následování aktéra, využila jsem rozhovory proto, abych odhalila hlavní aktéry, i když reflektuji, že existují i jiní. Provedené rozhovory je nutné v kontextu ANT chápat jako východisko pro komplexnější popis, kde by byla komunikace mezi jednotlivými heterogenními sítěmi zřetelnější. V zásadě lze provedené rozhovory chápat jako východisko pro postižení základních mediátorů, které jsou určující pro proměnu sledovaných aktérů. Výsledky získané z analýzy mohou posloužit jako úvodní zjištění pro pokračování v ucelenějším výzkumu.

---

⁵ Proto, aby byl výzkum eticky korektní, musí být proveden na základě etického kodexu a musí být dodrženy fundamentální body, které tvoří integrální součást tohoto kodexu. Mým hlavním záměrem bylo nejprve představit výzkum a jeho cíle samotným respondentům/kám. Obeznámila jsem je s tím, jak mi budou k mé diplomové práci nápomocní, ještě před tím, než jsem s respondenty/kami začala provádět polostrukturované rozhovory, podepsala jsem s nimi informovaný souhlas (viz příloha č. 2), ve kterém souhlasili se svou participací na výzkumu a také s tím, že byli blíže obeznámeni s celým výzkumem. Respondenti/ky byli také seznámeni s tím, že rozhovory budou nahrávány na diktafon a posléze přepisovány do PC podoby, přepsané rozhovory sloužily výhradně jako data pro mé užití. Všichni respondenti/ky souhlasili s nahráváním rozhovoru. Respondenti/ky byli také ujištěni, že v rámci výzkumu bude zachována jejich anonymita a jejich osobní data nebudou žádným způsobem zneužita. Dále byli informováni o tom, že diplomová práce jim bude v případě zájmu k nahlédnutí.

Dostupné z: <<http://www.asanet.org/images/asa/docs/pdf/CodeofEthics.pdf>>.

4.2 Výzkumný vzorek

Celkový počet homosexuálně orientovaných jedinců, kteří participovali na výzkumu, byl 11⁶, z toho šest respondentů gayů – Kryštof, Marek, Jan, Dominik, Jakub a Petr - čtyři respondentky lesby – Johana, Kateřina, Jitka a Simona – a jeden heterosexuální muž – Karel – který byl do výzkumného vzorku zařazen z toho důvodu, že byl v manželském svazku se ženou, která byla homosexuální a opustila ho kvůli jiné ženě. Všichni respondenti gayové se v rámci rozhovoru sami identifikovali jako homosexuální. Respondentům/kám bylo mezi 23 a 45 lety. Se všemi 11 respondenty/kami jsem nejprve podepsala informovaný souhlas a poté provedla rozhovor. Každý rozhovor trval zhruba 45 – 60 minut. Nejprve jsem provedla pilotní rozhovor, na základě kterého jsem se snažila vyvarovat chyb ve všech následujících rozhovorech a zaměřit se na témata, která se zdají být zajímavá a nějakým způsobem obohacující nejen pro mě, ale i pro samotné respondenty/ky. V rozhovorech jsem se zajímala o to, jak u respondentů/ek probíhal coming-out a s jakými problémy se během tohoto procesu potýkali. Dále mě zajímalo, v jaké fázi začali uvažovat o homoparentalitě a jak na toto téma nahlíží. Významnou otázkou bylo, jaké strategie jedinci volí k tomu, aby docílili toho mít potomka, zda preferují cestu adopce, umělého oplodnění v případě žen leseb či jinou alternativu. Významnost této otázky spatřuji v tom, že nám umožňuje odhalit změny v představách o příbuzenství a rodičovství.

Na základě výpovědí získaných od jednotlivých respondentů/ek jsem provedla jejich analýzu. Výsledky jsem si rozčlenila do pěti základních subkapitol, které se od sebe tematicky odlišovaly. K nim jsem posléze přidávala přímé řeči respondentů/ek doplněné o odbornou literaturu. První subkapitolu jsem nazvala *Homosexuální identifikace*

---

⁶ Stručná charakteristika všech zúčastněných respondentů/ek viz příloha č. 1.

z pohledu respondentů/ek – Coming - out jako překlad, její součástí je identifikace respondentů/ek jako homosexuálně orientovaných jedinců. V souvislosti s tím, jak si uvědomují a zveřejňují svou sexuální orientaci, u nich dochází k překladu. Druhou subkapitolou je *Homosexuální partnerství a strategie při navazování partnerských vztahů – vstup do partnerství jako překlad*, tím, jak jednotliví aktéři vstupují do partnerských svazků, také u nich dochází k proměně. Proměna spočívá v tom, že homosexuálně orientovaní jedinci začnou navštěvovat gay bary a kluby, které slouží jako prostředek pro seznámení. Poté mezi nimi obvykle dochází k pohlavnímu styku, který lze také nahlížet jako překlad, jelikož od pohlavního styku se pak odvíjí další pokračování potencionálního vztahu mezi homosexuálními jedinci. Třetí subkapitola *Úvahy o založení homosexuální rodiny – rodina jako překlad*. Proměnu zde můžeme vidět v tom, jak gayové a lesby nahlížejí téma rodiny a jak se pak rodina překládá v kontextu homosexuální rodiny. Čtvrtá subkapitola nese název *Význam rodiny pro jedince a téma homoparentality*. A konečně poslední pátou subkapitolou je *Strategie pro docílení získání dítěte*. Všechny uvedené subkapitoly, které tvoří analýzu, sledují významné procesy a jejich překládání u gayů a leseb. Analýza probíhala následně: v každé subkapitole jsem vybrala určité mediátory, které jsem dala do souvislosti s překladem. Tyto mediátory sehrávají významnou roli při aktivizaci sítí, která posléze vede ke změně aktéra.

5 ANALYTICKÁ ČÁST

5.1 Homosexuální identifikace z pohledu respondentů/ek – coming out jako překlad

Sexuální identifikace se týká vlastního sebepojetí člověka. Na základě sexuální identifikace můžeme určit, za koho jedinec sám sebe považuje. To, že se jedinec sexuálně identifikuje, neznamena pouze fakt, že si jedinec uvědomí svou vlastní sexuální orientaci, ale na základě toho se také určitým způsobem ubírá jeho následující život, odvíjí se od toho výběr partnera, zakládání rodiny, apod. Avšak i zde se mohou vyskytnout jisté rozpory mezi chováním a sebeidentifikací či skutečnou orientací. Velkou úlohu v sexuální identifikaci sehraává také postoj společnosti, který se postupně vyvíjí od netolerantních postojů k akceptování homosexuality [Janošová 2000: 16]. Tedy na základě normované identity se uvádí do nějakých sítí a změna v průběhu coming-outu ho přeloží, situuje do odlišné, alternativní sítě vztahů, které se nejenom podílí na spoluutváření a rozumění homosexuální identity, ale nutně ho konfrontují s konvencionálními představami o rodině.

Každý jedinec, ať už se hlásí k jakékoliv sexuální orientaci, prožívá určitým způsobem svůj coming-out, období, kdy jedinec začíná vnímat svou sexualitu a její specifika, která nemusí vždy odpovídat společností stanovené normě [Procházka 1995]. Zpočátku zřejmě žádný homosexuálně orientovaný člověk není nadšený ze svého zjištění, že je homosexuální. Když homosexuální jedinci procházejí coming-outem, je to pro ně velký zápas s jejich vlastním sebevědomím, mnohdy jsou jedinci sami ze sebe zklamáni a bojí se, že zklamou i ostatní, zejména své blízké [Janošová 2000: 21]. Coming-out znamená pro každého jedince přijmout úkol v podobě uvědomění si své vlastní sexuální orientace, která se promítne do budoucího života, jedinec přijímá status sexuální menšiny [Brzek, Pondělíčková 1992: 42-43]. Průběh vlastního sebeuvědomování si

souvisí s mírou pochopení jedince jeho sociálním okolím, tento proces je pro jedince mnohdy velmi depresivní a stresující. V některých případech se jedinec odhodlá i k takovému řešení, že popře své city a vstoupí do manželství s osobou opačného pohlaví. V daném momentě se to pro homosexuálně orientovaného jedince může jevit jako nejpříjemnější varianta [Janošová 2000: 22]. I když coming-out je individuální záležitostí a každý jedinec ji prožívá jinak a v jiném životním období, přesto většina z nich mi sdělila, že svou homosexualitu si sami sobě přiznali v období puberty, nejvíce okolo 20. roku života, ačkoliv většina z nich také říkala, že svou odlišnost – ve smyslu odlišnosti od svých vrstevníků, co se týče sexuálních tužeb a preferencí – si uvědomovali daleko dříve, ještě před 10. rokem narození. To podstatné je, jak aktéři vnímají a vysvětlují si proměnu své identity v kontextu coming-outu.

„Pozdě, to bylo někdy, kolik mi bylo, to mi bylo asi 23 zhruba, kdy jsem si přiznal, že jsem gay, ale už jsem to tušil asi dříve, jako třeba od nějakých 18, 19, ale nějak jsem si to nechtěl jakože připouštět. A ve 22, 23 přišel ten věk, kdy jsem si řekl, že už sám sobě nemůžu lhát“ [Marek].

V případě respondenta Petra můžeme vidět, že jeho coming-out probíhal jako překlad za pomoci matky. Jakmile si začal uvědomovat, že s jeho identitou není něco v pořádku, k překladu mu dopomohl matčin příměr, skrze ni se přeložil a uvědomil si, že je homosexuální.

„Asi to bude kliše, ale někdy okolo dvanácti let, kdy jsem začal řešit, jestli mě přitahují kluci nebo holky. Zeptal jsem se mámy, jak se to pozná, a ona řekla, že podle toho, jestli si umím představit, že se líbám s klukem. Já jsem řekl „ne“, ale věděl jsem, že „ano“ [Petr].

V případě respondenta Dominika vidíme překlad za pomoci rodičů a rodinného přítele, který byl homosexuál, a překlad za pomoci potvrzení v mileneckém vztahu.

„Uvědomil jsem si, že jsem gay ve 13 letech. Vyrůstal jsem v rodině, kde homosexualita nebyla tabu, protože moji rodiče jsou z uměleckého prostředí, a takže vlastně už od malička mi vysvětlovali, že jsou lidi nebo chlapi, který mají rádi ženský, a pak jsou chlapi, který mají rádi chlapy a naopak. Vzhledem k tomu, že táta měl kamaráda, který byl homosexuál, tak mi to vysvětloval na jeho příkladě, že nemá manželku, protože má rád chlapy. Takže já jsem vlastně vyrůstal s tím, že je to jako normální, že je to varianta toho, co může být. No a ve 13 letech jsem si uvědomil, že se to bude pravděpodobně týkat i mě, protože se mi prostě líbili kluci. V těch 13 letech už sexualita funguje a mně to spíš v tu chvíli bylo jedno, jestli se označím za homosexuála nebo ne, ale spíš jsem si říkal, že se mi nepříčilo to zkusit. V 15 jsem to už věděl na 100%, protože tam přišlo to první zamilování a to bylo mnohem silnější do kluka než do holky. Na základce jsem chodil i s holkami, ale pak jsem potkal kluka a to byl úlet, byl to mnohem silnější zážitek“ [Dominik].

V případě respondenta Jana hovoříme o homosexualitě jako danosti, kdy si je jedinec od narození vědom své sexuální orientace. Jan si uvědomil svou homosexuální orientaci tím, že se přeložil pomocí knihy, kterou dostal od svých rodičů.

„To muselo být někdy v šesti letech života. Poměrně brzy, já si myslím, že jsem to věděl více méně od narození, ne od narození, ale někdy od prvního uvědomění si sexuality. Proto nevěřím lidem, kteří říkají, že v 17 jsem to rozlousknul. Já jsem v 10 letech dostal od našich takovou knížku „Nebud' takový balvan“ a tam bylo, jak se holiť, jak sbalit holky a tak, a bylo tam, že když myslíš na kluky, že je to normální, že se ti to v tom věku ještě usazuje. Já jsem si říkal ne, to tak určitě není“ [Jan].

5.1.1 Identifikace v případě leseb

Co se týče výzkumného vzorku složeného z žen leseb, tam identifikace s homosexualitou z jejich strany nebyla tak patrná, jako tomu

bylo u respondentů gayů, jejich identifikace prošla jistým vývojem. Respondentky Johana a Kateřina se ihned identifikovaly jako homosexuálně orientované, již od malička pociťovaly, že jsou něčím odlišné, v pubertě si začínaly uvědomovat více samy sebe, co se jim líbí, co je přitahuje, začaly poznávat své tělo a více se o něj zajímat.

„Od malička jsem cítila, že je něco jinak, ale se 100% jistotou jsem si to uvědomila ve 14 letech” [Johana].

Překlad jako experiment – v případě respondentky Jitky průběh homosexuální identifikace probíhal jiným způsobem, než tomu bylo u respondentek Johany a Marcely. Ta jako jediná byla v manželském svazku s mužem, v 35 letech se rozvedla se svým manželem a začala žít s ženou. Když jsem se paní Jitky ptala, zda si svou homosexualitu uvědomila skutečně až v 35 letech, odpověděla mi, že vždycky věděla, že něco s její orientací není v pořádku, v pubertě se svou sexualitou experimentovala, vyzkoušela sex jak s ženou, tak s mužem. Sama sebe zprvu definovala spíše jako bisexuální, i přes tento fakt však vstoupila do heterosexuálně tvořeného manželství s mužem, se kterým má dvě děti. Již od začátku nebyla ve svazku příliš spokojená, domnívala se, že situaci vyřeší, když si s manželem pořídí děti. Ani děti však nepomohly k tomu, aby se považovala za heterosexuální, když už pro ni byla situace neúnosná, požádala o rozvod a veřejně přiznala, že je homosexuální.

„Kdy jsem si začala uvědomovat svou homosexualitu? To je těžká otázka. Ale určitě to nebylo až v 35 letech, to bylo pouze vyvrcholení toho celého procesu, který byl už neúnosný. I když jsem byla provdaná za muže, měla jsem i vztahy se ženami, to bylo ještě před mojí svatbou, pak jsem si vzala mého bývalého muže, se kterým nyní již nejsem a mám s ním dvě děti. Asi před třemi lety jsem začala více navštěvovat chat pro lesby a na jednom lesbickém chatu jsem se seznámila s mojí současnou přítelkyní. Nejdřív jsme si jenom psaly, pak se začaly vídat a pak spolu chodit. Nejdřív jsem nevěděla, co si o tom myslet, myslela jsem si, že můžu být

s chlapem i se ženskou. Ale po roce jsem zjistila, že jsem více preferovala ženské, věděla jsem, že je to, co já chci. Můj manžel věděl, že něco není v pořádku, podezříval mě, že mám milence, ale jednou mi vlezl do mobilu a tam si přečetl sms od Jany, mojí přítelkyně. Nesnažila jsem se zapírat, řekla jsem mu, že chci od něj odejít. Bylo to hodně těžký pro nás oba, i pro děti“ [Jitka].

V případě Simony probíhal překlad formou negativní definice, kdy se neztotožňovala s heterosexuální, ale sama nevěděla, do jaké skupiny se z hlediska sexuální orientace zařadit. Respondentka Simona je nejmladší ze všech respondentů/ek, také ona má s homosexuální sebeidentifikací jisté potíže, v rozhovoru se mi svěřila, že zatím spíše tápe, chvíli je ve vztahu s ženou, chvíli s mužem, jedná se samozřejmě o krátkodobé vztahy, které obvykle netrvají delší dobu než dva měsíce. Jelikož je poměrně mladá (23 let), bojí se reakce okolí, kdyby sobě samé i svým blízkým přiznala, že je homosexuální. Sama však předpokládá, že takovéto meziobdobí, kdy se poznává a experimentuje se svou sexualitou, nemůže a také nebude trvat dlouho.

„Tak já se teď nacházím v takové životní fázi, kdy úplně přesně netuším nebo možná spíš nechci tušit. Víím, že něco není úplně v pořádku a vlastně ani nikdy nebylo. Kdybych se měla nějak zařadit do sexuální orientace, tak já popravdě nevím kam, ale zaručeně víím, že nejsem heterosexuální, zkoušela jsem to i s klukama, měla jsem s nimi vztahy, ale nebylo to ono a vždycky trvaly tak měsíc nejdéle. Když jsem zkoušela mít vztah s holkou, tak to bylo o něčem úplně jiném. Vííce vzrušení a spokojenosti celkově. Tadyto moje období poznávání trvá zhruba 3 roky. Ale rozhodně chci být s holkami, takže asi lesba vlastně i jsem. Nechtěla nebo možná pořád nechci si to připustit z toho důvodu, že se bojím, co moje rodina a kamarádi“ [Simona].

Paní Simona se bojí, že když sama sobě i svému blízkému okolí přizná, že je homosexuální, že na ni všichni změní svůj dosavadní názor,

že bude do konce života mít nálepku lesby. Nálepka či odbornou terminologií stigma označuje znaky, které každého jedince, jenž podléhá stigmatizaci, diskreditují, omezují ho. Stigma může být také vnímáno jako určitý handicap. Každý jedinec, který je ze strany svého okolí stigmatizován, se snaží stigma nějakým způsobem popřít, nechce, aby stigma bylo znatelně viditelné, snaží se, aby byl považován za normálního jako ostatní lidé okolo něj, je nucen předstírat a vystupovat jako někdo jiný. Stigmatizaci lze také považovat za proces, v rámci kterého je jedinec překládán. Překlad probíhá tím, že se okolí snaží stigmatizovaného jedince vrátit do normativity, do konvencionálních představ. I paní Simona stále vnitřně bojuje se strachem z toho, že bude okolím onálepkována, zprvu proti tomu všemožně bojovala, vnitřně popírala svou sexuální orientaci, ale dospěla do takového stádia, kdy už nejde lhát sama sobě.

Posledním respondentem je pan Karel, který představuje výjimečný případ, jelikož nezapadá do výzkumného vzorku v tom smyslu, že se identifikuje jako heterosexuální, ale s homosexualitou má své zkušenosti, jelikož jeho bývalá žena „*je na holky*“ (Karel 38 let), jak říká sám pan Karel. Zde není překládána identita, ale celý rodinný koncept. Jakmile začal Karel tušit, že v jejich domácnosti není něco v pořádku a že jeho žena Kamila je homosexuální, došlo k překladu jejich původního konceptu rodiny. Najednou se rodina, kde byla dcera Adriana vychovávána heterosexuální matkou a otcem, přeložila/změnila v rodinu, kde byl otec heterosexuální a matka homosexuální.

„Já jsem žil 7 let v manželství s Kamilou, mojí bývalou ženou. Už když jsme se seznámili, to bylo na jedné párty, tak jsem jí tam viděl, jak se líbá se ženou, potom jsem se jí na to ptal a ona říkala, že to nic neznamená, že je to sranda, co se dělá v opilosti. Nějak jsem to neřešil, asi rok jsme spolu chodili a pak po roce vztahu jsme se vzali. Pak se nám narodila naše Adrianka a všechno bylo v pohodě, bylo to takové to manželství, kde se dva občas hádají, ale jinak v pohodě. Až asi před dvěma roky, když

Kamila nastoupila do práce, začala se chovat divně, pořád jsem se ptal, co se děje, jestli má nějaké problémy, říkala, že ne. Začala více chodit ven, já jsem vyzvedával Adrianu ze školy. Jednou jsem za ní šel do práce a tam jsem ji viděl, jak se zase líbá se ženskou, svojí kolegyní. Doma jsme se hrozně pohádali, taková napjatá situace trvala asi čtvrt roku, pak se sbalila a odešla, že potřebuje nějakou dobu na přemýšlení, po měsíci se vrátila a řekla, že odchází napořád, že má nový vztah se svojí kolegyní“ [Karel].

I když sama osobně jsem se s tímto typem manželství nesešla v rámci svého výzkumu, jelikož ani jeden z respondentů/ek mi nesdělili v rozhovorech, že by měli zkušenost s touto situací. Ale ve dvou případech jsem se setkala s tím, že došlo k uzavření manželství s osobou opačného pohlaví, ale nakonec tato manželství skončila rozvodem, jelikož daná osoba – u mě to byly v obou případech ženy – si uvědomila a sama sobě přiznala, že je homosexuální. Prvním případem je respondentka paní Jitka a druhým případem byl respondent pan Karel.

Důležitý význam v překladu zastávají přátelé a rodinní příslušníci, kteří se aktivně podílejí na transformaci aktéra. Je zajímavé, že se všichni respondenti/ky, báli reakce svých nejbližších v momentě, kdy jim odhalí pravdu o jejich sexuální orientaci. Na základě poskytnutých rozhovorů jsem se dozvěděla, že nejbližší přátelé všech participujících reagovali na odkrytí homosexuality v dobrém slova smyslu, dokonce někteří respondenti/ky se mi svěřili s tím, že za nimi mnohdy jejich nejbližší přátelé chodili a ptali se jich, zda nejsou homosexuální. U většiny respondentů/ek (8 z 11) jsem se také setkala s tím, že jako první, s kým mluvili o své homosexualitě, byl někdo z rodiny a obvykle to byla sestřenice či bratranec (5 z 11), méně to pak už byli sourozenci (3 z 11), a poté kamarádi (3 z 11), až po těchto aktérech přišli na řadu rodiče.

„Úplně první, komu jsem to řekl, byla moje sestřenice, no a pak jsem to říkal dalším blízkým. Ségra ta to již určitě tušila nebo věděla jako první, když jsme spolu bydleli, ale nemluvili jsme o tom“ [Kryštof].

Téměř většina výpovědí respondentů a respondentek se ztotožňovala v jednom okamžiku, bylo to, když přiznali svou homosexuální orientaci svým rodičům. Ještě před samotnými rozhovory, když jsem si připravovala tuto otázku, předpokládala jsem, že matky to vždy ponесou lépe a své děti budou co nejvíce podporovat, ale výpověďmi respondentů/ek jsem byla velmi rychle vyvedena z omylu. Ve všech případech to byli otcové, kteří mnohem lépe přijali fakt, že jejich dítě je homosexuální, to matky byly těmi, které to zprvu nesly špatně, ale po nějaké době – obvykle to bylo období půl roku – se situace uklidnila a matky přijaly homosexualitu svých dětí jako neměnný fakt.

„Mamka se mne zeptala, jestli jsem na kluky. Mámy nejsou hloupé, ty to ví, akorát si to nechtějí připustit. Když jsem jí to potvrdil, tak šla do kuchyně, pak brečela, pak mi říkala, jak mne celý svět bude nenávidět, všichni mne budou chtít zabít, nikde mě nezaměstnají. Za čas za mnou přijela do Prahy, že se o tom budeme bavit, a pak to bylo v pohodě. Ale táta to nesl lépe, tomu to řekla mamka. Taťka byl vstřícnější, chtěl, abych to dobře nesl, někdy to až moc přeháněl. Ale babička s dědou ti to neví“ [Petr].

„Máma to musela zpracovávat delší dobu, znáte to, jediný syn, pokračování rodu a bla bla bla. Každopádně teď už je s tím smířená a přála by si potkat mého partnera osobně a nemůžu si stěžovat. Ještě pořád se o některých věcech nedokáže bavit, ale i tak udělala veliký pokrok a je potřeba být tolerantní“ [Petr].

„Měl jsem problémy s tím, říct to rodičům, to všechno přišlo v pozdějších letech, dlouho potom, co jsem to přiznal sám sobě. Rodiče na to vlastně přišli sami. Je evidentní, že rodiče vždycky něco tuší. Měl jsem kamarádky

a o těch si zprvu mysleli, že to jsou moje přítelkyně. Máma pak měla nějaké tušení, prohrabala mi věci, když jsem nebyl doma. Pak mi volala do školy, tak jsem jí řekl, co jí na to mám říct. Ta to přijala velmi špatně. Řekla mi tenkrát, že pro ni končí život a položila mi telefon. Úplně to bylo tenkrát psycho. Pak to zpracovávala a pak se s tím smířila. Táta mě v tom hodně podpořil, pro něj nebylo co řešit, nepřišlo mu to podstatné. Řekl, že to nějak zpracujeme. Pak za mnou máma přišla s nějakou vodkou a řekla, že si musíme dát panáka, a pak se mi omluvila za její reakci. Ale určitě to neakceptovala rychle, to táta, protože je takový pankáč, ten to prostě asi opravdu neřeší nebo neřeší“ [Kryštof].

Většina respondentů a respondentek se také vesměs shodla ve svých výpovědích na tom, že když se se svojí homosexualitou smířili oni samotní, poté tuto skutečnost sdělili svým nejbližším – rodině a přátelům – tak poté už to nějak více neřešili a názory ostatních lidí je už tolik nezajímaly. Velmi důležitou roli zde hraje atmosféra v rodině. Každé dítě by mělo mít ve svých rodičích oporu, ať už se stane cokoli – tedy i zjištění, že je dítě homosexuální.

5.2 Homosexuální partnerství a strategie při navazování partnerských vztahů – vstup do partnerství jako překlad

V partnerském vztahu žije 9 respondentů a respondentek z 11, stálého partnera nemá paní Simona a výjimku tvoří pan Karel, který není homosexuální. Zbylí respondenti a respondentky mají vážné partnerské vztahy, které trvají již delší dobu – déle než 1 rok – a lze je považovat za stabilní. Všichni participující zkoušeli vytvořit partnerský vztah i s osobami opačného pohlaví – často respondenti/ky nazývají toto období jako období experimentování a období, kdy se zpočátku snaží popřít svou skutečnou sexuální orientaci z důvodu strachu z neznáma a ze strachu reakcí svého okolí – tyto vztahy však nikdy nefungovaly a po krátké době se rozpadly.

Když jsem se ptala, jaké problémy spatřují v navazování partnerských homosexuálních vztahů, téměř všichni mi na začátku odpověděli, že vesměs žádné problémy v navazování vztahů nevidí, avšak během rozhovoru se ukázalo, že se přeci jen nějaké problémy mohou objevit. Jelikož doba a společnost jdou celkově kupředu, existuje celá řada gay barů a podniků – hlavně v Praze, kde všichni respondenti/ky žijí – kde se kumulují gayové i lesby. Bary určené pro homosexuální jedince jsou ideálním prostředím na seznamování a navazování partnerských vztahů. V těchto barech se seznámilo se svým partnerem i mnoho mých respondentů/ek. Spíše než to, kde navázat vztah, řeší gayové a lesby problémy, jak poznat, že je daná osoba také homosexuální.

V případě homosexuálních partnerství docházelo k překladu za pomoci gay barů a podniků, které respondenti/ky navštěvovali převážně za účelem seznámení se. Transformace probíhala následovně: homosexuální jedinec šel do baru proto, aby se seznámil, jakmile se v baru ocitl, začal se chovat jako homosexuální jedinec, který hledá potencionálního partnera pro vztah, tím došlo k jeho překladu.

„Ano, mám partnera. Jsme spolu od roku 2005, takže to bude 8 let. Seznámili jsme se v klubu na Vinohradech a bylo to strašně vtipné, protože jsme byli oba dva opilí a nic jsme si z toho nepamatovali. Pak jsme si druhý den napsali, a když tenkrát ještě můj přítel studoval v Německu, tak to bylo takové složitější, nakonec se odstěhoval zpátky do Čech“ [Marek].

Respondent Jan uvádí kromě gay barů i jiný mediátor, který je příčinou možné změny, tímto mediátorem je internet. Respondent dává internet do souvislosti s tím, že homosexuální jedinci žijí na vesnici a nemají moc možností pro seznámení. Internet pak slouží téměř jako jediný zdroj možného seznámení, v rámci kterého opět dochází k překladu (podobně jako u gay barů a klubů).

„Nevím, podle mne ty lidi přeberou, ta komunita je poměrně úzká, ale pořád se ženou za lepším, myslí si, že je něco lepšího. Ale zase je rozdíl město a vesnice, na vesnici je jenom internet. Ve městě můžeš do klubů, tam těch věcí, kde je napsáno gay, je milion. Nevím úplně“ [Jan].

Homosexualita jako negativita ve spojitosti s navazováním partnerských vztahů – respondent Petr uvádí, že seznamování u homosexuálů je složitější než u heterosexuálů. A to z toho důvodu, že na první pohled nemusíte poznat, kdo je a kdo není homosexuální. Mediátorem, který vede k překladu – tedy k tomu, že aktér překládá ostatní jedince, aby rozpoznal, zda jsou také homosexuální, může být například vzhled jedince (účes, oblečení), jeho vystupování (mimika, gesta, tón hlasu). Avšak tito mediátoři nemusí vždy sloužit jako jistý zdroj pro určení sexuální orientace jedince.

„Tak tady jsem ovlivněn tím, že žiju ve městě a jsem otevřený gay. Takže z mojí zkušenosti je seznamování těžší než u hetero lidí, ale jen proto, že je prostě jen méně z čeho vybírat a je těžší se trefit do toho, kdo je taky gay. Ale celkově si myslím, že se seznámit dá, ať už v klubech, nebo na seznamkách, nebo přes známé, kamarády, společenské akce, sportovní gay družstva, tak třeba i na ulici nebo v obchodě, když se hodí okem. Samozřejmě je situace těžší, pokud je člověk nevyoutovaný, pokud žije na menším městě a podobně. Zároveň vidím problém v tom, aby si ti dva sedli, přitahovali se navzájem, zamilovali se navzájem a naučili se spolu žít. Myslím si, že většina problémů v seznamování je u gayů a hetero lidí dost podobná, i když nebudu zastírat, že LGBT komunita to má v některých ohledech komplikovanější“ [Petr].

„Já žádný vztah teď nenavazuju. A obecně by to mohlo být tak, já ani nevím. Spíš je to o tom, že když se ti někdo líbí a ty bys ho chtěla oslovit a nevíš, jestli je na kluky nebo není, tak je to takové horší. Neznáš, nebo nevíš, jaká bude jeho reakce. Přitom vlastně o nic nejde. To je takový ten můj dokonalý svět, já si vždycky myslím, že třeba gay kluby je úplná

zbytečnost. Kluby by měly být pro všechny, a když prostě někoho pozvu na panáka, tak ho pozvu a vůbec nic se neděje. Ale bohužel to tak není a ty gay kluby vlastně jsou svým způsobem dobré v tom, že víš, na čem jsi, víš, že tam odmítnutí může přijít, jen protože nejste naladěni na stejnou notu. Není tam takové to agresivní odmítnutí nebo já nevím, jak to mám nazvat“ [Marek].

I když třeba existují gay kluby, u kterých se předpokládá, že tam chodí pouze homosexuálové, není to vždy úplně pravda. Od pana Dominika jsem se dozvěděla, že gay kluby nejsou výsadou pouze homosexuálů, stále častěji se můžeme setkávat s tím, že do těchto klubů chodí heterosexuální ženy, jelikož je jim ve společnosti gayů dobře. Současně s tím, jak gay kluby začaly navštěvovat heterosexuální ženy, rozšířila se zde i návštěvnost heterosexuálních mužů, kteří tam chodí „balit heteračky“. I v tomto případě dochází k překladu, kdy gay bary určené pro gaye a lesby, se překládají v bary, které navštěvují i heterosexuálové.

Na otázku, která zjišťovala, jaké volí respondenti a respondentky strategie v navazování partnerských vztahů, mi téměř všichni odpovídali, že žádné strategie nemají, neuvědomují si je, nebo se dokonce vyhýbali odpovědět na tuto otázku. Z výpovědí lze soudit, že neexistují nějaké univerzální strategie na navazování homosexuálních partnerských vztahů, je to zcela individuální záležitost každého jedince, a jestli už je gay, lesba nebo heterosexuální muž či žena v tom nehraje až takovou zásadní roli, jak by se na první pohled mohlo zdát.

„Já ani nevím. Vzorce toho randění jsou úplně stejné jako u heterosexuálů, tam není nic zásadně horšího, jestli mám na rande pozvat kluka nebo holku“ [Marek].

„Tak nevím, jestli se to dá nazvat strategiemi. S posledním partnerem jsem se seznámil přes seznamku, s jedním v práci, s dalším přes známé a

s jiným na chatu, někoho jsem potkal v baru... Myslím si, že nejlepší strategií je být sám sebou, zoufale se nesnažit někoho urvat „za každou cenu“, ale zase nesesedět v koutě. Takový zdravě aktivní přístup a nebát se zkoušet různé možnosti, protože je jich v dnešní době víc než dost“ [Petr].

Když jsem zjišťovala odpovědi na otázky týkající se partnerských vztahů u homosexuálů, ať už se týkaly potíží v jejich navazování nebo strategií jedince při navazování vztahů, dozvěděla jsem se opět téměř od většiny mého výzkumného vzorku, že u homosexuálů obecně a v partnerství homosexuálů můžeme vysledovat takové dva trendy. Prvním trendem je, že když gay potká na ulici jiného muže gaye, tak zaručeně vědí o své homosexuální orientaci, i když se předem neznají. Na otázku, jak poznají svou sexuální orientaci, aniž by spolu hovořili, mi 5 gayů z 6 odpovědělo, že když se na ulici potkají dva muži gayové, tak jejich pohled do očí trvá o chvíli déle, je to otázka několika vteřin, která na danou osobu prozradí její sexuální orientaci. Toto mi potvrdily i respondentky lesby, konkrétně 4 ze 4. Lze hovořit o překladu skrze oční kontakt, kdy si aktér uvědomí, že daná osoba je stejné sexuální orientace jako on.

„Je to takový 20. smysl, který ty lidi identifikuje. Dva gayové se na sebe podívají o vteřinu déle než jakoby heterák s gayem. Jako že ti déle uváznou oči. Je to hodně poznat, ten člověk se nemusí nijak hýbat, být oblečený, mluvit, ale na tom očním kontaktu se to pozná, je to nějaké sálání, já nevím“ [Jan].

Druhým trendem, se kterým se můžeme v současné době u homosexuálů setkávat, je to, že když se seznámí dva gayové nebo lesby, ihned na jejich první schůzce dojde k pohlavnímu styku, až poté přichází nějaké „randění“, popřípadě vznikne partnerský vztah. Tento trend mi potvrdilo 6 gayů z 6 a 3 lesby ze 4. Toto zjištění mi přišlo poměrně zajímavé, samozřejmě že nemohu tvrdit, že u heterosexuálů by na první schůzce nikdy nedošlo k pohlavnímu styku, ale dle mého názoru to není pravidlem jako u homosexuálních jedinců. I když na druhou stranu je

nesmysl tvrdit, že u homosexuálů by to bylo pravidlem – výjimka potvrzuje pravidlo – ale na základě výpovědí mých respondentů/ek jsem to hodnotila jako běžný postup.

V tomto případě se jedná o pohlavní styk jako překlad, pohlavní styk je mediátorem, který vede k transformaci.

„Neřekl bych, že jsou u heteráků a homosexuálů stejné vzorce při navazování vztahu. Gayové, jako priorita je u nich sex. Dojde k seznámení a ještě tam dojde i k sexu, odehrává se sex. To jsou jako docela časté vzorce. Všichni říkají, šel jsem na první rande a zase jsme se spolu vyspali. Je to hrozně častý model, ale musí se samozřejmě chtít. U heteráků to tak většinou není, ta ženská nechce, řeší, že by mohla mít dítě a jestli je ten chlap zabezpečený a tak. A gayové to tak mají, o co jde a jde se na to“ [Jan].

5.3 Úvahy o založení homosexuální rodiny – rodina jako překlad

To, zda homosexuální pár touží založit rodinu se vším všudy, co rodina zahrnuje, tedy i s výchovou potomka, je důležitý aspekt, na který se v diplomové práci zaměřuji. Rozhodování homosexuálních partnerů o založení rodiny nelze považovat za přímočarý proces. Všichni moji homosexuální respondenti/ky s výjimkou paní Simony mají životního partnera/ku, se kterým plánují svou budoucnost, do které ve všech případech spadají i děti. Paní Kateřina, Jitka a pan Jakub se řadí mezi ty výzkumné jednotky mého vzorku, které jsou homosexuální a vychovávají potomka. Když opominu tyto participující, tak všichni zbylí respondenti a respondentky se v rámci svých výpovědí shodli na tom, že se svým současným partnerem/kou již o tématu rodičovství hovořili a že diskuse na téma rodičovství se vyznačovaly odlišnou intenzitou. Jako výzkumníci mě zajímalo, kdo jako první a zároveň nejčastěji nastoloval téma rodičovství. Ve všech případech, kde měl respondent delší dobu (alespoň

jednoho roku) stálého partnera a ještě s ním nevychoval potomka – v případě pan Kryštof, Marek, Jan, Dominik a Petr – byl tím, kdo nastoluje téma rodičovství, vždy ten starší z páru. Na otázku, proč a z jakých důvodů tomu tak je, je těžké odpovědět, odpověď neznají ani samotní aktéři. Můžeme se pouze domnívat, jaké důvody vedou jedince, aby tak učinil. Zřejmě první, co nás napadne v úvahách o této problematice, je starší věk jedinec, jež nastoluje v homosexuálním páru téma rodičovství. Dalo by se předpokládat, že má za sebou více zkušeností, touží se usadit a založit rodinu. Věk působí jako v pořadí další mediátor, který vede k překladu. Tím, jak starší z partnerů nastolí téma homoparentality, dojde ke změně vztahu mezi partnery. V některých případech se vztah zlepší, pokud mají partneři na téma stejný názor, v opačném případě se vztah může proměnit k horšímu.

„Hm, to jsem byl já, kdo jako první začal mluvit o rodině, určitě ne můj partner. Možná je to tím, že jsem starší, přítel je o 6 let mladší. To téma vždycky vzešlo zpočátku z takové legrace, takové srandy, jako že mám tohle přání, jednou vychovávat dítě. Potom jsme o tom mluvili víc, ale nikdy nedošlo k tomu, že by to tak mělo být, nebo že to chceme definitivně. Takže zatím je to takové, že je to v počáteční fázi a jestli se to nějak dál rozvine, toť otázka“ [Marek].

„Byl jsem to já, kdo nastolil téma rodičovství. Překvapivě až při tom, když jsme se bavili o tomto výzkumu. Na to, že jsme spolu skoro rok a půl, tak nějak nepřišla na děti řada. Zatím jsme debatovali, jestli mít psa nebo ne. A tak jsem čekal, že když máme na většinu věcí stejný názor, budeme ho mít i na toto téma. Ale jelikož, jak jsem již řekl, to není na pořadu dne, měsíce a ani roku, ještě není potřeba náš rozpor nějak prožívat. Jednou na kolaudaci našeho bytu začal můj přítel vysvětlovat mně a mým kamarádkám, že by gayové neměli mít děti a já se s ním začal hádat. Uznávám, že to nebylo úplně rafinované. Ale doufám, že přítel změní názor a jednou budeme vychovávat dítě“ [Petr].

„Se svojí partnerkou řeším výchovu dítěte. Tahle debata vyplynula úplně přirozeně. Pro nás obě je samozřejmostí mít děti. Momentálně s partnerkou plánujeme a o budoucnosti s dítětem se bavíme“ [Johana].

„Už jsem jednou o homoparentalitě uvažoval, a to z toho důvodu, že jsem si říkal, co po mě zbude a kdo se o mne jednou postará. Bude mi 70, všichni starší už budou mrtví, což jsou všichni lidi okolo mne až po rodiče. Budeš mít jen sestry a jejich děti, takže buď budeš muset skončit v nějakém domově pro důchodce, nebo gaye a nebudeš mít děti, podle mne jeden z důvodů, proč mají lidi děti, je to, že se o tebe budou starat ve stáří a pak jako nějaký odkaz, který můžeš nechat dětem. A já můžu mít domy, peníze a tak, ale nebudu mít vymodelovaného svého zástupce. Já mám na to dva odlišné názory, a jeden je takový, že jsem přečetl pár věcí a nevím, jestli z hlediska psychologie a sociologie je dobré, aby dva lidi shodného pohlaví vychovávali dítě od malička. Nejde o to, že by z něj udělali gaye nebo lesbu, ale podle mne ty vzory chování můžou být pro dítě pokroucený, ale nevím, nemám to podložené žádnou studií. Tam bych se bál, že když dítě bude mít dva otce, tak tam nebude mít vzor matky. Vidí to jinde, ale nevím, jak moc toho nasákne. A druhý pohled je, když si říkám, mají být děti zavřené v dětských domovech, kde to více méně taky nemají. Než aby byly tam, tak můžou být s námi, ale jestli je to víc nepokříví. Nerad bych vychoval dítě, které potom třeba v 18 nebude gay, ale nebude se umět chovat k holkám. Protože ty vzory chování nebudou stejné mezi dvěma chlapama jako mezi chlapem a ženskou. A podle mne dítě dělá to, co vidí“ [Jan].

Názor a odpověď jeho přítele pana Petra je odlišná, nesdílí s ním stejný názor v tom, že by výchova dítěte homosexuálními páry mohla mít vliv na vývoj dítěte.

„Nemyslím si, že by dítě mohlo nějak poškodit to, že ho vychovávají rodiče stejného pohlaví. V rodině dítě získává spíše vzory pro vzájemné interakce, učí se základům vnímání světa a základní vzorce světa, kde

není až tak podstatné, jestli má tatínka a maminku, ale spíš jak vnímá to, jak se rodiče k sobě chovají (rodiče myšleno kdokoliv, kdo se o dítě stará). Pokud je dítě starší a potřebuje nějaké ženské nebo mužské vzory, dokáže si je najít i mimo rodinu. Z tohoto důvodu mi to přijde naprosto v pořádku. Předem chci říct, že jsem se o toto téma předem zajímal, neboť bych nechtěl být rodičem jen proto, abych si splnil nějakou svou touhu, ale chtěl jsem i vědět, že to pro dítě nemůže mít nějaké negativní následky“ [Petr].

Z výpovědi pana Jana můžeme vidět, že potřeba a touha pořídit si potomka neplyne pouze z nějakých predispozic, které v sobě máme zakódované a jsou nám určitým způsobem vrozené, ale jsou zde i jiné faktory, které vedou jak heterosexuální, tak homosexuální jedince, aby si pořídili a vychovávali potomka. Mezi tyto faktory náleží i existenční aspekty, každý z nás chce tady po sobě něco zanechat a ne jen ve smyslu materiálních věcí, ale ve smyslu potomků, kteří budou pokračovat v rodu, kteří se o své rodiče ve stáří postarají, a zároveň kteří budou dědici majetku. Respondent Jan byl výjimečný a odlišný v tom, že jako jediný ze všech respondentů gayů nebyl přesvědčen, že chce mít děti, samozřejmě si racionálně uvědomoval důvody, proč ty děti mít, ale obával se toho, jaký vliv bude mít na dítě výchova dvěma gayi. A spíše se přikláněl k tomu, aby děti nebyly vychovávány rodiči stejného pohlaví. V tomto se lišil od všech ostatních respondentů, jelikož ti chtějí děti mít a vychovávat je, založit rodinu. I když na to nemusí být momentálně připraveni, tak přesto si nedokážou představit, že by neměli dítě.

5.4 Význam rodiny pro jedince a téma homoparentality

V rámci rozhovorů jsem zjišťovala, co pro každého jedince znamená rodina a zda ten samý význam, který přikládá rodině obecně, přikládá také rodině v kontextu homosexuality. To, jak vnímá a nahlíží jedinec rodinu, se může odrážet také v tom, jaký má přístup

k homoparentalitě. Všichni respondenti/ky se shodovali na tom, že rodina je ve své podstatě to nejdůležitější, co člověk má. Je to okruh nám těch nejbližších jedinců, kterými se ve většině případů chceme obklopot a obklopujeme. Rodina je jakási jednotka, která nám poskytuje zázemí, oporu a také jistotu. Když mi respondenti/ky ve svých výpovědích sdělovali, co pro ně rodina jako pojem znamená, jejich odpovědi se nelišily s ohledem na rodinu obecně či na rodinu v kontextu homosexuality. Jak klasická rodina, tak ta homosexuální má pro jedince tentýž význam. Nestává se, že by jeden typ rodiny byl z pohledu respondentů/ek nadhodnocen nad druhý, ba naopak.

Překlad pomocí významu rodiny pro jedince lze dát do souvislosti s homoparentalitou jako překladem. Zjišťovala jsem, jak se význam rodiny pro jedince překládá v kontextu významu homosexuální rodiny. Z rozhovorů jsem zjistila, že pro respondenta/ku znamená homosexuální rodina totéž co rodina obecně.

„Aby to nebylo nějaké klišé, takový klid a pohoda a je to klišé. Nevím, jak to mám nazvat, tak prostě jako něco nebo někdo, kam se rád vracím nebo ke komu se rád vracím a koho rád opečovávám a starám se o něj. Rodina v kontextu homosexuality pro mne znamená to samé co rodina obecně“ [Marek].

„Rodina je základ státu. Vzhledem k tomu, že pocházím z více méně harmonické rodiny, takové, kde se všichni všem pletou do života, a přesto se dokážou mít rádi, je pro mě rodina velmi důležitá. Vánoce se neslaví v menším počtu než devíti lidí a celkově se snažíme být neustále v kontaktu, proto jsem vždy tak nějak podvědomě počítal s tím, že taky budu mít děti a založím si vlastní rodinu. Na druhou stranu si myslím, že za rodinu se může považovat i blízká skupina lidí, kteří se mají rádi a navzájem se podporují, tak že pouto mezi nimi nemusí být nutně pokrevní... Homosexuální rodina mi přijde náročnější, a to ze dvou hlavních důvodů. Nejtěžší je „obstarat si dítě“, což u lesbických párů je

sice komplikované, ale ne tolik jako u gayů. Jako z nouze ctnost můžeme ale brát fakt, že se tedy o dítě budou snažit pouze páry, které jsou rozhodnuté, že dítě opravdu chtějí, neb trnitá cesta mnohé odradí. Nemohou nastat žádná „nechtěná“ těhotenství. Druhý problém vidím ve společnosti, která by se na takové děti mohla dívat zvláště. To ovšem nevidím jako významnou překážku, neboť společnost si velice snadno nachází objekty, na které se dívá zvláště. Ani bych neměl strach z posměchu ostatních dětí, jako tlusté a brýlaté dítě s rovnátky mám pocit, že děti si dokážou najít milion důvodů, proč se někomu pošklebovat. Myslím ale, že situace se pozměňuje a třeba ve velkých městech už něco takového není raritou“ [Petr].

Respondent Petr hovoří o překladu v souvislosti s tím, jak lesby a gayové získávají dítě. Říká, že u leseb je překlad ve smyslu získání dítěte snazší než u gayů.

5.5 Strategie pro docílení získání dítěte

Homoparentalita v kontextu procesu překladu probíhá tak, že si jedinec musí uvědomit, že je homosexuální, poté je vystaven normativu, jak se rodí děti, poté začne stádium, kdy jedinec promýšlí strategie, které vedou k získání dítěte.

Velké množství homosexuálně tvořených párů touží po tom, mít vlastní dítě, získat dítě osvojením nebo svěřením do pěstounské péče a vychovávat ho v rámci homosexuální domácnosti. Procento homosexuálně orientovaných jedinců, kteří by chtěli vychovávat dítě se svým partnerem, se pohybuje okolo 30% až 50% a stále se toto číslo zvyšuje a můžeme očekávat, že se i nadále zvyšovat bude [Talandová 1997: 26]. K nevýhodě samotných gayů a leseb se představa o výchově dítěte homosexuální dvojicí setkává s velmi nízkou podporou ze strany většinové společnosti a nejrůznějších institucí – sociální úřady, soudy, apod. – než u uzákonění partnerského soužití. Jako hlavní argument,

který je často slýcháván a vystupuje proti touze homosexuálních jedinců pořídít si potomka a vychovávat ho, je ochrana optimálního psychického vývoje jedince [Janošová 2000: 64].

Celý výzkumný vzorek si byl vědom toho, co s sebou homosexuální rodičovství přináší, jaká úskalí se musí v souvislosti s ním řešit a čemu všemu musí homosexuálně orientovaní jedinci v kontextu homoparentality čelit.

Je logické, že homosexuálně orientované ženy mají na rozdíl od homosexuálně orientovaných mužů daleko větší možnosti pořídít si dítě, tím že ho porodí a vychovávají ho. Důkazem toho je i respondentka Jitka a respondent Karel.

„Já jsem byla původně provdaná za muže, žila jsem s ním několik let, dokonce s ním mám i dvě děti, syna a dceru. Ale vlastně nikdy jsem v tom manželství nebyla spokojená, pořád mi něco chybělo, nejdřív jsem se to snažila omlouvat a nějak sama sobě vysvětlovat, ale nakonec stejně muselo dojít k rozvodu. Teď mám přítelkyni, se kterou žiju. Manžel to nesl hodně těžce, vlastně i já sama. Nechtěl mi to odpustit, říkal mi, že nepřipadá v úvahu, abych měla u sebe děti. Snažila jsem se to s ním řešit, protože o děti jsem samozřejmě nechtěla přijít. Nakonec jsme se rozvedli, ale po domluvě se situace uklidnila a nějak jsme se dohodli. Děti jsou přes týden s ním a na víkendy jezdí ke mně a k mojí přítelkyni. Protože jsou ve věku, kdy už věci chápou, s bývalým manželem jsme jim řekli, jak se věci mají. K mému údivu to přijaly docela dobře, nejdřív brečely, že chtějí mámu i tátu, měli spoustu otázek, ale s postupem času se vše uklidnilo. Rozhodně si nemyslím, že by to na ně mělo negativní vliv. Bývalý manžel má přítelkyni, která s ním také žije. Děti přijaly jí i moji partnerku“ [Jitka].

Všichni respondenti gayové – Kryštof, Marek, Jan, Dominik, Jakub a Petr – chtějí mít jednou svého potomka, kterého budou se svým

životním partnerem vychovávat. I když v současné době to někteří z nich třeba aktivně neplánují, přesto existuje taková vize, že jednou přijde doba na založení rodiny. Tento fakt vůbec neodpovídá stereotypům, že by gayové nechtěli mít a vychovávat děti [Junek 2006, Doležal 2006]. Gay muži zpochybňují ihned několik stereotypů zakořeněných ve společnosti, za první je to fakt, že gay muži nechtějí děti; za druhé že homosexuální rodiče jsou vzhledem ke své orientaci nežádoucí a nekompetentní; za třetí že muži jako otcové jsou méně přirození a důležití rodiče než ženy z pohledu jejich pohlaví [Sokolová 2009].

U homosexuálních jedinců, kteří chtějí vychovávat potomka, se setkáváme s překladem pomocí institucí, které brání výchově dítěte homosexuálními páry. Tito jedinci tím, že řeší, jak si pořídit potomka, se překládají. Dostávají se do konfrontace s různými institucemi, které jim legálně neumožňují vychovávat dítě, skrze tuto konfrontaci se překládají a hledají strategie, jak obejít instituce a pořídit si dítě. Strategie pro získání potomka lze vnímat také jako formu překladu.

V souvislosti s tím, když řeší homosexuálně orientovaní jedinci, jak si pořídit potomka, zvažují všechna pro a proti. To, že zákon o registrovaném partnerství neumožňuje gayům a lesbám legálně si pořídit potomka, nevnímají jako nějakou nespravedlnost, ale berou to jako fakt, který je nutný a se kterým se musejí smířit. I když existují i nelegální cesty, jak si potomka pořídit a vychovávat ho v homosexuální rodině. K takovéto cestě se uchýlila i respondentka Kateřina s respondentem Jakubem. Kateřina žije již několik let ve vztahu se svojí přítelkyní, společně bydlí v Praze. Paní Kateřina se zná s panem Jakubem zhruba 5 let, seznámili se spolu v restauraci, kde pan Jakub pracuje, stali se z nich dobří přátelé. Paní Kateřina chtěla mít vždy dítě a vychovávat ho společně se svou přítelkyní. Neváhala a vybrala si ze svých homosexuálních přátel muže, kteří by mohli být potencionálními otci dítěte. Po precizním uvažování, kdy zvažovala všechna pro a proti, se

rozhodla, že vhodným kandidátem na otce jejího dítěte je Jakub. Jakub bez většího váhání souhlasil, pár večerů probírali, jak celou situaci provedou, netrvalo dlouho a Kateřina otěhotněla. Pan Jakub se zná velmi dobře i s přítelkyní paní Kateřiny, což také pozitivně přispělo k formování celé nastalé situace. Ještě před narozením syna se všichni tři domluvili, že narozený syn Matyáš bude primárně bydlet se svou biologickou matkou Kateřinou a její přítelkyní, ale pan Jakub jako biologický otec se bude plně podílet na výchově Matyáše. Pan Jakub a paní Kateřina bydlí kousek od sebe, o víkendech je Matyáš obvykle u svého otce Jakuba, ten ho i vodí do školky a vyzvedává z ní.

„Kateřina mi to nabídla a od té chvíle, co mi to nabídla nebo řekla, tak od první chvíle jsem věděl, že to chci. Hned jak padla otázka, jestli bych byl ochotný stát se otcem jejího dítěte, tak jsem věděl, že chci. Já jsem do toho šel také z důvodu, že jsem věděl, že Katka je zajištěná, kdybych se náhodou nemohl postarat. Věděl jsem, že to není jen taková nerozvážnost, měli jsme to probrané, do detailu promyšlené“ [Jakub].

Když jsem se ptala Kateřiny, podle čeho si vybírala budoucího otce svého dítěte, říkala, že měla několik kritérií, které pro ni byly rozhodující. Záleželo jí na tom, jak muž vypadá, kolik mu je let, jaké je jeho vzdělání, kde bydlí, jaké má zázemí, jaké jsou jeho partnerské vztahy, jak se dokáže postarat a zajistit dítě, apod. Může se zdát, že se z homoparentality stává jakýsi nelegální byznys, kdy si homosexuálně orientovaní jedinci vybírají osobu, která je podle jejich parametrů vhodná jako prostředek k získání potomka. Začíná se to podobat eugenice. O tomto případě lze uvažovat jako o překladau pomocí partnerských kritérií, respondentka, která si chce pořídit potomka, se překládá tím, že zvažuje, jak by měl vypadat potencionální otec jejího dítěte, jaké by měl splňovat charakteristiky. Ze ženy, která touží po dítěti, se překládá v ženu, která již vybírá otce svého dítěte.

Zajímalo mě, jak bude probíhat sdělení pana Jakuba svému synovi, že jeho biologičtí rodiče jsou homosexuální. Pan Jakub mi sdělil, že v tom nespatřuje nějaký problém. Říká, že Matyáš je od malička zvyklý na fakt, že máma a táta spolu nežijí a že jeho matka má přítelkyni a ne muže přítele.

Gay otcové sdělují svým dětem svou sexuální orientaci, jelikož nechtějí předstírat nějakou fiktivní biografii, chtějí být ke svým dětem otevření a sdílet s nimi vše, co se jich týká. Tím se tito muži zbavují i stresových situací, které jsou způsobeny tím, že skrývají svou skutečnou orientaci před svými blízkými. Děti, které vědí o tom, že jejich otcové jsou homosexuální, jsou v životě tolerantnější k individuálním odlišnostem některých jedinců ve společnosti. Děti, které mají za otce gaye, více přicházejí do kontaktu i s jinými gayi a s jejich dětmi. Celkově bylo zjištěno, že ke zveřejnění homosexuality vedou většinou nějaké vnější události. Zprvu, než se otcové svým dětem přiznají k homosexualitě, jsou velmi diskrétní, co se tohoto tématu týče, chtějí své děti ochránit před zlobou vnějšího okolí. Nikde není řečeno, že gay otec nemůže být dobrým otcem, dokonce může být tím nejlepším, jeho sexuální orientace na to nemá vliv. Je však důležité, aby odtajení homosexuální orientace nezničilo vztah otce a dítěte, v mnoho případech ho spíše posílí [Bozett 1980].

Ve většině případů homosexuálně orientovaní jedinci jako strategii pro získání a výchovu dítěte volí možnost pořít si potomka se svou kamarádkou či kamarádem, kteří dítě mít nechtějí, ale jsou ochotni být dárce. Ovšem jsou si vědomi rizika, hlavně v případě gay párů, kteří chtějí, aby jim jejich kamarádka porodila dítě a poté svěřila do výchovy, že kamarádka může na začátku souhlasit, tvrdit, že dítě nechce, ale po porodu může změnit názor a dítě jim nesvěřit. Gay pár nemá možnost obrátit se na nějaké instituce s žádostí o pomoc, jelikož postupoval nelegálně, když chtěl získat potomka touto cestou.

„Volil bych mezi adopcí, pěstounskou péčí, kdyby to bylo možné, a případně odnošení dítěte náhradní matkou. Ani jednu z variant nezavrhuji“ [Petr].

Homosexuální páry chtějí vytvářet kompletní rodiny, v rámci kterých budou vychovávat dítě a pečovat o něj. Proto, aby tak mohli učinit, volí různé strategie, které umožní gayům či lesbám vychovávat děti, jako možnost řešení se nabízí adopce, pěstounská péče či odnošení dítěte náhradní matkou či otcem. Všechny tři zmiňované varianty jsou nelegální, avšak první dvě – adopce a pěstounská péče – nejsou dle zákona možné, třetí variantu lze provést nelegálně, aniž by o tom instituce, jako je soud, sociální úřad, nemocnice, apod., věděly. Všichni homosexuálně orientovaní jedinci si také uvědomují, že ženy lesby mají snazší přístup, jak si potomka pořídit. 9 z 10 homosexuálních jedinců nevidí problém v tom, že je dítě vychováváno buď dvěma gayi, nebo dvěma lesbami. Nedomnívají se, že by to mělo mít vliv na budoucí vývoj dítěte. Dále se všichni respondenti/ky shodují na tom, že na rodinu tvořenou lesbami je lepší pohled z hlediska společnosti, lidé, když vidí, že potomka vychovávají dvě ženy, akceptují v daleko větší míře, než v případě gay mužů. Ve společnosti je stále zakódováno, že žena je primární pečovatelkou o dítě a domácnost.

Existuje spousta názorů na téma homosexuality a homoparentality, záleží na každém jedinci, jak k této problematice, která je velmi aktuální, přistupuje. To, zda by měla být adopce, pěstounská péče a celkově svěření dítěte do péče homosexuálních párů povoleno prostřednictvím zákona nebo ne, je otázka, na kterou by si měl každý sám odpovědět. Nikdy však nedojde k vytvoření a v rámci společnosti ustálení jednotného univerzálního názoru, se kterým by všichni souhlasili. Já osobně se domnívám, že by toto téma nemělo být ihned zavržováno. Je zapotřebí, aby se zvážily všechny možnosti, pozitiva i negativa s tím spojená.

5.6 Shrnutí

V předchozích subkapitolách jsem představila výpovědi jednotlivých aktérů. Hlavním cílem této práce bylo zachytit, jak proces proměny ovlivňuje aktéry, jak transformuje jejich identitu a jak se tento proces podílí na proměně rodiny v kontextu strategií, které aktéři volí pro dosažení homoparentality. Pokusila jsem se nastínit, jak u nich probíhá proces proměny od období, kdy prožívají coming-out, přes konfrontaci homosexuality s jejich blízkým okolím, navazováním partnerských vztahů, úvah o homoparentalitě až po promyšlení strategií, jak získat potomka a posléze založit homosexuální rodinu. Rozkrývala jsem heterogenní sítě a sledovala jsem, jací mediátoři stojí za procesem přeměny. Analýzu jsem prováděla pomocí teoretického principu translace, který vychází z přístupu *Actor-Network Theory*.

Na základě všech provedených rozhovorů jsem došla k několika hlavním závěrům. Sledovala jsem, na jakých úrovních probíhá translace, z pěti tematických oblastí⁷ jsem si naformulovala čtyři základní úrovně ve vztahu k teoretickým premisám: za první translace na úrovni identity, za druhé translace na úrovni partnerství, za třetí translace na úrovni rodiny a za čtvrté translace na úrovni strategií. Ke každé z těchto čtyř úrovní translace jsem nadefinovala mediátory, které stojí za změnou aktéra. Shrnu-li, jaké mediační prostředky a v jakých situacích sehrávají významnou roli, lze vyvodit následující zjištění. Co se týče translace na úrovni identity, působí na aktéra několik mediátorů, které jsou příčinou změny jeho identity. Jedním z těchto mediátorů je proces coming-out. Coming-out jako překlad může u jedince probíhat prostřednictvím matky, rodičů, rodinných přátel, kteří představují lidské zprostředkovatele, také

---

⁷ Za první *Homosexuální identifikace z pohledu respondentů/ek – coming-out jako překlad*, za druhé *Homosexuální partnerství a strategie při navazování partnerských vztahů – vstup do partnerství jako překlad*, za třetí *Úvahy o založení homosexuální rodiny – rodina jako překlad*, za čtvrté *Význam rodiny pro jedince a téma homoparentality*, a za páté *Strategie pro docílení získání dítěte*.

ale může probíhat skrze knihu, která je nelidským zprostředkovatelem. U translace na úrovni partnerství jsou také mediátoři, které vedou ke změně aktéra. Tím, že jedinec vstupuje do partnerského svazku s druhou osobou, se překládá a mění se. Vliv na tuto proměnu má mnoho působících mediátorů, například gay bary/kluby, internet, oční kontakt, pohlavní styk či vzhled jedince, všechny tyto mediátoři stojí za potencionální změnou aktéra. Další v pořadí je translace na úrovni rodiny, v tomto smyslu lze hovořit o následujících mediátorech vedoucích ke změně – věk partnera, význam konvencionálních představ o rodině vs. význam homoparentality. Poslední je translace na úrovni strategií, aktér se překládá tím, jak vymýšlí strategie pro získání potomka. Mezi hlavní mediátory, které vedou ke změně, lze považovat instituce bránící homosexuálním párům vychovávat děti, či kritéria, která má partner splňovat (v případě, kdy si gayové nebo lesby vybírají partnera/ku, který/á má být tím, kdo jim umožní pořídit si dítě. Ať už se jedná o ženu, která dvěma gayům odnese dítě nebo muž, který oplodní lesbu a tím jí umožní pořídit si a posléze vychovávat dítě.

6 ZÁVĚR

Cílem předkládané diplomové práce bylo zkoumat téma homoparentality v kontextu českého prostředí. Zmapovat faktory, které nám poskytnou relevantní vysvětlení toho, jak gayové a lesby vnímají homoparentalitu, jaké problémy v kontextu homoparentality řeší, jaké strategie při výchově dětí volí. Záměr této práce byl založen na předpokladu, že založení homosexuální rodiny je významná biografická událost, která může odhalit, s jakými problémy se příslušní aktéři potýkají a jaké strategie tito aktéři v souvislosti s nelegalitou homoparentality při zakládání homosexuálních rodin volí. V souvislosti s tím jsem sledovala proces proměny homosexuálních jedinců, kteří postupují od procesu coming-out přes navazování partnerských vztahů až k homoparentalitě. Tento proces od coming-outu k homoparentalitě lze vnímat jako transformační proces, kde dochází k proměně identity, partnerských vztahů a především představ o rodině. Tento proces je pojímán jako translace.

Provedený výzkum týkající se homoparentality byl orientován kvalitativně, kdy jako metoda sběru dat byla využita technika polostrukturovaného rozhovoru s předem připraveným topic guidem, na základě rozhovorů jsem odhalovala sítě mezi jednotlivými aktéry. Nahrané rozhovory, posléze přepsané do textového editoru mi posloužily jako podklad pro mou diplomovou práci. Rozhovory jsem prováděla zejména s homosexuálně orientovanými jedinci, výjimkou byl pouze jeden respondent - pan Karel - který byl v manželském svazku s ženou, jež ho opustila z důvodu své homosexuální orientace. Všechny provedené rozhovory s respondenty/kami proběhly na území hlavního města Prahy.

Homoparentalita představuje jistý komplex, v rámci kterého vystupuje celá řada aktérů, také je to komplex, který narušuje tradiční představy o rodině a zároveň mění tyto představy. Z tohoto důvodu lze uchopit homoparentalitu skrze *Actor-Network Theory*. Analýza byla

provedena s využitím metody překladu (translace), který tvoří integrální součást této teorie. Zaměřila jsem se na významné procesy (coming-out, navazování partnerských vztahů, úvahy o homoparentalitě a zakládání homosexuálních rodin), se kterými se homosexuálně orientovaní jedinci střetávají, a analyzovala je tím způsobem, že jsem sledovala, jak dochází v kontextu homosexuality a homoparentality k jejich překladu. Jelikož vycházím z tohoto alternativního sociologického přístupu, nelze říci, jestli je homosexualita biologicky nebo sociálně dána, vždy záleží na tom, jak ji definuje samotný aktér, naším úkolem z pozice výzkumníků je pouze zprostředkovávat perspektivu daného aktéra.

Na všech úrovních analýzy byla prováděna metoda překladu. V rámci první tematické oblasti jsem nejprve sledovala, jak dochází k překladu v rámci coming-outu, kdy si aktér zprvu vnitřně přiznává, že je homosexuální, dále jak se s touto informací vyrovnává a posléze, jak svou sexuální orientaci odkrývá před svými blízkými. K překladu dochází vždy na základě nějakého mediátoru, který působí jako impulz vyvolávající transformaci (rodina, rodinní přátelé, kniha, apod.). Hlavním zjištěním z této oblasti bylo, že k překladu ve smyslu toho, kdy si aktér uvědomí, že je homosexuální, dochází u gayů téměř ve všech případech velmi brzy, je to někdy v období puberty, avšak přiznání této skutečnosti svému blízkému okolí probíhá až v pozdějším věku, obvykle se tato věková hranice pohybuje v rozmezí 18-24 let. Oproti tomu u žen lesbiček jak uvědomění si své homosexuality, tak přiznání tohoto faktu blízkým, probíhá spíše v pozdějším věku, někdy až po 30. věku života. U lesbiček se setkáváme s trendem, kdy se snaží svou homosexualitu popřít tím, že vstoupí do manželského svazku s mužem a pořídí si s ním dítě. Jedním z výsledků bylo také to, že u většiny respondentů/ek se s přiznáním (překlad informace ze strany aktéra na druhou osobu) homosexuality hůře vypořádávaly matky a otcové byli oporou. Toto zjištění mi přijde zajímavé, jelikož jsem to očekávala spíše naopak.

Prostřednictvím druhé tematické oblasti jsem se soustředila na to, jak aktéři vstupují do partnerství a jaké volí strategie při navazování partnerských vztahů. Většina respondentů/ek měli životního partnera minimálně po dobu jednoho roku. Existence gay barů/podniků usnadňuje seznamování a navazování partnerských vztahů. Vesměs všichni spatřovali potíž v navazování vztahů v tom smyslu, že u daného jedince se ne vždy pozná jeho sexuální orientace, proto je těžší se seznámit či někoho oslovit. Jako zajímavý fakt považuji to, že většina respondentů gayů tvrdili, že na ulici vždy poznají gaye, jelikož jejich pohled do očí trvá o několik sekund déle, než když potká gay heterosexuála. Zde můžeme spatřovat překlad v tom, jak se aktér bez partnerských závazků najednou prostřednictvím mediátoru (gay bary, podniky, internet, pohlavní styk, apod.) překládá do vztahu partnerského. V čem se hodně respondentů/ek také shodovali, bylo to, že když spolu jdou na první schůzku, v 95% dojde ihned k pohlavnímu styku.

Třetí tematická oblast se soustředí na překlad na úrovni rodiny, hlavními mediátory vedoucími ke změně jsou věk partnera, význam konvencionálních představ o rodině vs. význam homoparentality. Poslední, čtvrtou tematickou oblastí je překlad na úrovni rodiny a strategií, aktér se překládá tím, jak vymýšlí strategie pro získání potomka. Za hlavní mediátory, které vedou ke změně, lze považovat instituce bránící homosexuálním párům vychovávat děti či kritéria, která má potencionální partner, se kterým homosexuální jedinec počne potomka, splňovat. Na základě všech provedených rozhovorů jsem došla k několika dalším zjištěním. I když se nám může rodičovství na první pohled jevit jako přirozené a zcela nezpochybnitelné, ve všech společnostech je selektivně interpretativním aktem. Homoparentalita je jev, který nám zcela popírá představy a úvahy o přirozenosti rodičovství, a to z toho důvodu, že homosexuální páry si nelegální cestou pořizují děti, čehož je důkazem i můj výzkum. Homosexuální páry chtějí vytvářet kompletní rodiny, v rámci kterých budou vychovávat a pečovat o dítě. Proto, aby tak mohli učinit,

volí různé strategie, které umožňují gayům či lesbám vychovávat děti, jako možnost řešení se nabízí adopce, pěstounská péče či odnošení dítěte náhradní matkou či otcem. Všechny tři zmiňované varianty jsou v České republice nelegální, avšak první dvě – adopce a pěstounská péče – nejsou dle zákona možné, třetí variantu lze provést nelegálně, aniž by o tom instituce, jako je soud, sociální úřad, nemocnice, apod., věděly. Zde můžeme vidět, jak instituce bránící výchově potomka homosexuálními páry nemají poslední slovo v tom, jak si to aktéři zařídí. Všichni homosexuálně orientovaní jedinci si také uvědomují, že ženy lesby mají snazší přístup, jak si potomka pořídit.

Další zjištění se týká výchovy dětí homosexuálními páry a problémů s tím spojených. 9 z 10 homosexuálních jedinců nevidí problém v tom, že je dítě vychováváno buď dvěma gayi, nebo dvěma lesbami. Nedomnívají se, že by to mělo mít vliv na budoucí vývoj dítěte. Dále se všichni respondenti/ky shodují v tom, že na rodinu tvořenou lesbami je lepší pohled z hlediska společnosti, lidé, když vidí, že potomka vychovávají dvě ženy, toto akceptují v daleko větší míře než v případě gay mužů. Ve společnosti je stále zakódováno, že žena je primární pečovatelkou o dítě a domácnost.

Nelze očekávat, že gay a lesbické rodiny jsou jevem, který se jednoduše přizpůsobí heterosexuálním normám. Obtížnost šetření gay a lesbických rodin spočívá v tom, že heterosexuální rodičovství není monolitickou kategorií samo o sobě. Je podstatné zmínit, že gay a lesbické rodiny nejsou něčím, co by mohlo být určeno jednotným způsobem. Každá takováto rodina se vyznačuje jiným způsobem a je jedinečná sama o sobě. Lesbické a gay páry, rodiny se podílí na utváření nových narativních forem nebo příběhů, což může výrazně proměnit naše vnímání partnera a rodinného života obecně. Gayové a lesby jsou zavedenou sofistikovanou společenskou formou, kterou můžeme označit za rodinnou volbu [Švab 2007].

Hlavní přínos předkládané práce (ve vztahu k ostatním studiím soustředícím se na téma homoparentality) shledávám v tom, že jiným způsobem reflektuje téma homoparentality. Práce pojednává o procesu homosexuálních jedinců, kteří od procesu coming-outu, navazování partnerských vztahů, úvah o homoparentalitě postupují až k promýšlení strategií toho, jak založit homosexuální rodinu a vychovávat potomka. V rámci všech těchto procesů dochází k aktivizaci série heterogenních sítí, které vedou k proměně aktérů. Provedený výzkum lze chápat jako východisko pro postžení základních mediátorů, které jsou určující pro transformaci sledovaných aktérů. Výsledky získané z analýzy mohou posloužit jako úvodní zjištění pro pokračování v ucelenějším výzkumu.

Homosexuálně orientovaní jedinci zcela „překopávají“ koncept rodiny. Nabourávají koncept tradiční rodiny a s ní spojených funkcí. Je zřejmé, že téma homoparentality bude nadále tvořit integrální součást diskurzů týkajících se homosexuality, nikdy nevymizí a zřejmě nikdy nebude vyřešeno, i kdyby došlo k uzákonění, že homosexuální páry mohou vychovávat potomky, názor všech jedinců ve společnosti nebude nikdy na toto téma jednotný.

7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Allen, Katherine, David Demo. 1995. „The Families of Lesbians and Gay Men: A New Frontier in Family Research.“ *Journal of Marriage and the Family* 57 (1): 111–127.

Blankenhorn, David. 1995. *Fatherless America: Confronting Our Most Urgent Social Problem*. New York: Basic Books.

Bozett, Frederick W. 1980. „Gay Fathers: How and Why They Disclose Their Homosexuality to Their Children.“ *Family Relations* 29 (2): 173–179.

Brzek, Antonín, Jaroslava Pondělíčková-Mašlová. 1992. *Třetí pohlaví*. Praha: Scientia Medica.

Cameron, Paul, Kirk Cameron. 1996. „Homosexual Parents.“ *Adolescence* 31 (124): 757–776.

Collier, Jane F, Michelle Z. Rosaldo, Sylvia Yanagisako. 1992. „Is there a Family? New Anthropological Views.“ Pp. 31-48 in Barrie Thorne (ed.). *Rethinking the Family*. Boston: Northeastern University Press.

Doležal, Jiří X. 2006. „Když revolucionáři zvítězí.“ *Reflex* 17 (13): 6-10.

Golombok, Susan, Fiona L. Tasker. 1994. „Children in Lesbian and Gay Families: Theories and Evidence.“ *Annual Review of Sex Research* 5: 73–100.

Janošová, Pavlína. 2000. *Homosexualita v názorech současné společnosti*. Praha: Karolinum.

Kuhar, Roman. 2003. *Media Representations of Homosexuality: An Analysis of the Print Media in Slovenia, 1970-2000*. Ljubljana: Mirovni Inštitut.

Latour, Bruno. 1994. „On Technical Mediation – Philosophy, Sociology, Genealogy.“ *Common Knowledge*, 3 (2): 29-64.

Latour, Bruno. 2005. *Reseambling the Social. An Introduction to Actor-Network Theory*. New York: Oxford University Press.

Law, John. 1992. „Notes on the Theory of Actor-Network Ordering Strategy and Heterogeneity.“ *Systems Practise*, 5 (4): 379-93.

Levine, Nancy E. 2008. „Alternative Kinship, Marriage, and Reproduction.“ *Annual Review Anthropological*. 37: 375-389.

Lévi-Strauss, Claude. 2006. *Strukturální anthropologie*. Praha: Argo.

Maine, Henry S. 1861. *Ancient Law*. London: John Murray.

Maříková, Hana. 2000. *Proměny současné české rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství.

McLennan, John F. 1865. *Primitive Marriage*. Edinburgh: A. and C. Black.

Morgan, Lewis H. 1865. *Nomenclatures of Relationship*. Morgan Papers, Rush Rees Library, University of Rochester (manuscript).

Morgan, Lewis H. 1871. *Systems of Consanguinity and Affinity of the Human Family*. Washington: Smithsonian Institution.

Možný, Ivo. 1999. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Možný, Ivo. 2002. *Česká společnost*. Praha: Portál.

Murdock, George P. 1965. *Social Structure*. New York a London: Collier-Macmillan.

Nedbálková, Kateřina. 2011. *Matky kuráže: Lesbické rodiny v pozdně moderní společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství.

- Patterson, Charlotte. 1992. „Children of Lesbian and Gay Parents.“ *Child Development* 63 (5): 1025–1042.
- Pitt-Rivers, Julian. 1973. *The Kith and the Kin*. Pp. 89-105 in Goody, Jack (ed.). *The Character of Kinship*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Plaňava, Ivo. 2000. *Manželství a rodiny*. Brno: Nakladatelství Doplněk.
- Polášková, Eva. 2009. *Plánovaná lesbická rodina: klíčové aspekty přechodu k rodičovství*. Brno: MU.
- Popenoe, David. 1993. „American Family Decline, 1960–1990: A Review and Appraisal.“ *Journal of Marriage and the Family* 55 (3): 527–542.
- Procházka, Ivo. 1995. *Coming out*. Praha: Orbis.
- Schneider, David. 1980. *American Kinship: A Cultural Account*. Chicago: University Chicago Press.
- Skupnik, Jaroslav. 2010. *Antropologie příbuzenství: Příbuzenství, manželství a rodina v kulturně antropologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Sokolová, Věra. 2004. „A co děti?...: Gay a lesbické rodičovství.“ Pp. 81–96 in Lenka Formánková, Kristýna Rytířová (ed.). *ABC feminismu*. Brno: Nesehnutí.
- Sokolová, Věra. 2009. „Otec, otec a dítě: Gay muži a rodičovství.“ Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Spiro, Melford. 1965 [1958]. *Children of the Kibbutz: A Study in Child Training and Personality*. New York: Schocken.
- Stacey Judith. 1996. *In the Name of the Family: Rethinking Family Values in the Postmodern Age*. Boston: Beacon.

Stacey Judith. 1998 [1990]. *Brave New Families: Stories of Domestic Upheaval in Late Twentieth-Century America*. Berkeley: University California Press.

Švab, Alenka. 2007. „New Ways of Parenting: Fatherhood and Parenthood in Lesbian Families.“ *Revija za sociologiju*, 38 (1-2): 41-53.

Talandová, Jaroslava. 1997. *Sociální postavení lesbických žen a alternativní rodinné modely v kontextu heterosexuální společnosti*. Praha: L-klub Lambda.

Talmon Yonia. 1972. *Family and Community in the Kibbutz*. Cambridge: Harvard University Press.

Trautmann, Thomas R. 2001. „The whole history of kinship terminology in free chapters: Before Morgan, Morgan and after Morgan.“ *Anthropological Theory* 1: 268-287.

Tuček, Milan. 2000. *Vybrané charakteristiky současné české rodiny a jejich vývoj v posledním desetiletí*. Pp. 29-46 in Hana Maříková (ed.), *Proměny současné české rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Vargas, V. Eduardo, Latour, Bruno, Karsenti, Bruno, Ait-Touati, Frédérique, Salmon, Louise. 2008. „The Debate Between Tarde and Durkheim.“ *Environment and Planning D: Society and Space*. 26: 761-777.

Wardle, Lynn D. 1997. „The Potential Impact of Homosexual Parenting on Children.“ *University of Illinois Law Review* 3: 833–919.

Weston, Kate. 1991. *Families we Choose. Lesbians, Gays, Kinship*. Columbia University Press.

Whitehead, Barbara D. 1993. „Dan Quayle Was Right.“ *The Atlantic Monthly* 271 (4): 47–84.

Internetové zdroje

American Sociological Association. 1999. *Code Of Ethics and Policies and Procedures of the ASA Committee on Professional Ethics*. [online] 1999 [cit. 2013-02-08]. Dostupné z: <<http://www.asanet.org/images/asa/docs/pdf/CodeofEthics.pdf>>.

Crawford, Cassandra S. 2004. *A-Ritzer-Encyclopedia.qxd*. [online] 2004 [cit. 2012-01-21]. Dostupné z: <[http://www.sagepub.com/upm-data/5222_Ritzer__Entries_beginning_with_A__\[1\].pdf](http://www.sagepub.com/upm-data/5222_Ritzer__Entries_beginning_with_A__[1].pdf)>.

Junek, Adam. 2006. „*Utajení homosexuálové v české politice.*“ aktuálně. cz [online] 2006. [cit. 2012-11-28]. Dostupné z: <<http://aktualne.centrum.cz/domaci/politika/clanek.phtml?id=105612>>.

Nedbálková, Kateřina. 2000. „Subkultura homosexuálů v Brně.“ Praha: *Sociologický časopis* 36 (3): 317-333. [online] 2000 [cit. 2013-04-17]. Dostupné z: <<http://sreview.soc.cas.cz/cs/issue/65-sociologicky-casopis-3-2000/1164>>.

Nedbálková, Kateřina. 2003. „Má vězení střední rod? aneb Maskulinita a feminita ve vězeňských subkulturách.“ Praha: *Sociologický časopis* 39 (4): 469-486. [online] 2003 [cit. 2013-04-17]. Dostupné z: <<http://sreview.soc.cas.cz/cs/issue/31-sociologicky-casopis-czech-sociological-review-4-2003/493>>.

Nedbálková, Kateřina. 2005. „Lesbické rodiny: Mezi stereotypem a autenticitou.“ Praha: *Biograf – časopis pro biografickou a reflexivní sociologii* 38 (38): 31-44. [online] 2005 [cit. 2012-12-10]. Dostupné z: <<http://www.biograf.org/clanky/clanek.php?clanek=v3802>>.

8 RESUMÉ

This thesis deals with the process of the change of homosexual individuals who proceed from the process of coming-out, over establishing partnership relations to homoparentality. Within this process, a set of heterogenous networks is activated resulting in a change in the actors. I have studied how gays and lesbians understand the homoparentality, what problems concerning it they deal with, what strategies they choose while parenting. The aim of this paper is based on the presumption that starting a homosexual family is an important biographical event which can reveal what problems the particular actors face and which strategies these actors choose while starting a homosexual family in the context of illegality of the homoparentality. I am interested in how the gays and lesbians themselves regard the topic of homosexual parenthood and what other important actors (e.g. existing laws, institutions etc.) play a fundamental role in starting homosexual families.

The submitted research concerning homoparentality was quality-orientated, using the technique of a half-structured interview with a prepared topic guide as the method of data collection. The main aim of this paper was to describe the way in which the process of change affects the actors, how it transforms their identity and how this process participates in the change of the family in the context of strategies chosen by the actors to reach homoparentality. I also wanted to map the factors which will provide us with a relevant explanation of how gays and lesbians view homoparentality, what problems they face in the context of homoparentality and what strategies they choose while parenting. I have revealed heterogenous networks and examined what mediators are behind the process of the change. The analysis has been carried out via the theoretical translation principle which is based on the *Actor-Network Theory*.

I have drawn some main conclusions on the basis of the conducted interviews. I watched at which levels the translation takes place, out of five thematic levels, I have formulated four basic levels related to theoretical premises: firstly, translation at the level of identity, secondly, translation at the level of partnership, thirdly, translation at the level of the family and fourthly, translation at the level of strategies. I have defined mediators that cause the change of the actor to each of these four translation levels. Homosexual individuals completely „break“ the concept of the family. They change the concept of traditional family and the functions connected with it.

9 PŘÍLOHY

Příloha 1: Stručné charakteristiky respondentů/ek

Pan Kryštof

Pan Kryštof žije již zhruba 10 let v Praze, společně se svým přítelem si v prosinci roku 2012 pořídili byt na Vinohradech, kde nyní žijí. Panu Kryštofovi je 29 let, vystudoval Právnickou fakultu na Západočeské univerzitě v Plzni a politologii na Filosofické fakultě na Karlově univerzitě v Praze. Ještě předtím, než se přestěhoval do Prahy, žil se svou rodinou v městě Příbram ve Středočeském kraji, jakmile začal studovat na vysoké škole, přestěhoval se do Prahy. V současné době pracuje jako právník v jedné nejmenované advokátní firmě, kde se zabývá právem týkajícím se nemovitostí. Již 8 let má stálého životního partnera, se kterým plánuje i budoucnost, v letošním roce 2013 by chtěl se svým partnerem uzavřít registrované partnerství.

Pan Marek

Pan Marek taktéž žije v Praze a jeho životním partnerem je zmiňovaný pan Kryštof. V partnerském svazku jsou již 8 let, poslední roky bydlí ve společné domácnosti v Praze. Panu Markovi je 35 let, narodil se na malém městě ve středních Čechách, ale kvůli práci se přestěhoval do Prahy, kde se také seznámil se svým partnerem panem Kryštofem. Panu Markovi zemřel jeho tatínek a posléze i maminka, nějakou dobu žil se svou babičkou a dědou. Marek pracuje jako moderátor na jedné nejmenované TV stanici, v oblasti médií se pohybuje již řadu let, zpočátku pracoval jako moderátor na TV Prima. Pan Marek má mnoho zájmů, které souvisí zejména se světem médií, je velmi zainteresovaný do každoročního připravování letních hudebních festivalů v rámci České republiky. Jeho přáním je vstoupit do registrovaného partnerství s panem Kryštofem a vytvořit s ním domov a zvažovat možné cesty, jak docílit toho, mít dítě.

Pan Jan

Pan Jan, stejně jako dva výše představovaní respondenti, žije v Praze se svým partnerem. Původně žil se svými rodiči a dvěma mladšími sourozenci na malé vesnici nacházející se ve Středočeském kraji. Panu Janovi je 25 let, vystudoval gymnázium v Příbrami a v současné době studuje Vysokou soukromou školu v Praze zaměřenou na obor finančnictví. Do Prahy se přestěhoval zhruba před 4 lety kvůli studiu na vysoké škole a práci. Stejně jako pan Marek, tak i pan Jan pracuje v médiích, konkrétně pracuje ve veřejnoprávní televizi ČT1 a také moderuje na jednom nejmenovaném českém komerčním rádiu. Pan Jan má přes rok stálého přítele a je jím pan Petr.

Pan Dominik

Pan Dominik žije v Praze, ale rovněž pochází z menšího města, do Prahy se přestěhoval kvůli zaměstnání. Dominik pochází z úplné rodiny, která se hlásí spíše k liberálním názorům, avšak když se jim Dominik svěřil, že je gay, paradoxně se setkal spíše s konzervativním postojem ze strany rodičů. Panu Dominikovi je 33 let, i on má hodně co dočinění s oblastí médií, 9 let působil jako režisér, střihač a asistent editora na veřejnoprávní televizi ČT1. Vystudoval FAMU, experimentální a alternativní filmovou tvorbu. Od roku 2007 působí jako televizní režisér, střihač a kameraman v mediálním průmyslu. Stál u zrodu a byl členem jednoho nejmenovaného sdružení, které bojuje proti HIV a AIDS. Pan Dominik je velmi angažovaný v otázkách homosexuality v České republice, participuje také na stále známějším kulturním festivalu tolerance Prague Pride.

Pan Jakub

I pan Jakub, stejně jako všichni předchozí respondenti, žije v Praze, ale i on se do Prahy přestěhoval z města ležícího ve Středočeském kraji, kde žil se svou matkou. Důvody, proč se přestěhoval do Prahy, byly také

spojeny se zaměstnáním. Panu Jakobovi je 36 let a pochází z rozvedené rodiny, žil pouze s matkou. Pracuje v jedné nejmenované restauraci v centru Prahy. Jakub je otcem tříletého syna Matyáše, kterého si pořídil se svou kamarádkou Kateřinou, která je lesba a přes 10 let žije se svou přítelkyní Radkou v Praze. Syna Matěje vychovávají tak, že se o něj střídají. Dalo by se to nazvat střídavou péčí, jen s tím rozdílem, že není legální.

Pan Petr

Ani pan Petr není v místě bydliště výjimkou, i on žije v Praze, kde také pracuje. Panu Petrovi je 29 let, v Praze žije se svým přítelem, kterého má zhruba rok, žijí spolu v jedné domácnosti – jeho přítelem je pan Jan. Petr pracuje jako office manager v jedné společnosti, která má pobočky po celém světě a jedna z nich sídlí také v Praze. Společnost je vedoucím poskytovatelem informací pro světové korporace a profesionály v oblastech financí, legislativy, daní, účetnictví, vědy, zdravotnictví a médií. Petr má na starosti administrativu, koordinaci asistentek, jednání s dodavateli, organizování firemních akcí, apod. Jednou by chtěl se svým partnerem založit rodinu.

Paní Johana

Paní Johana žije v Praze se svou přítelkyní. Johaně je 37 let, vystudovala střední zdravotní školu a v současné době se profesně věnuje hudbě, je DJkou a hraje především pro publikum, které je tvořeno lesbami. Paní Johana je pracovníčně velmi vytížená, participuje na nejrůznějších kulturních hudebně orientovaných akcích a některé i sama pořádá. Působí v mnoha pražských, ale i mimopražských klubech. Johana má již dva roky stálou přítelkyni, se kterou je spokojená.

Paní Kateřina

Paní Kateřina žije v Praze, kde od narození vyrůstala. Byla vychovávána pouze matkou, otec její matku i ji opustil, když Kateřina byla ještě dítě. V současné době je paní Kateřině 40 let, má 10 let stálou přítelkyni Radku a s ní vychovává malého syna, kterému jsou 3 roky a jmenuje se Matyáš. Paní Kateřina chtěla mít vždy své vlastní dítě, pro dosažení tohoto svého snu hodlala udělat cokoli. Proto oslovila několik svých gay kamarádů a po určité době se nakonec s jedním z nich – s panem Jakubem - domluvila a pořídili si dítě. Vše měli předem domluvené, dítě vychovává výhradně paní Kateřina se svou přítelkyní Radkou, ale jeho biologický otec se s ním pravidelně vídá. Kateřina pracuje jako asistentka ředitele v jedné nejmenované bance v Praze.

Paní Jitka

Paní Jitka bydlí nedaleko Prahy, kam však každý den dojíždí za svou prací. Pracuje jako květinářka v centru Prahy. Paní Jitka je vyučená v oboru květinářství a je jí 35 let. Má 5 let stálou partnerku a společně vychovávají dvě děti. Ačkoliv se paní Jitka veřejně hlásí k homosexuální orientaci, v minulosti byla provdaná za muže, se kterým má dvě děti, 8 letého chlapce Michala a dceru, 11 letou Markétu. V 35 letech odešla od manžela, se kterým byla 12 let, rozvedla se a veřejně přiznala svému nejbližšímu okolí, že je lesba. Nyní obě děti žijí se svou matkou a s otcem se vídají o víkendech.

Paní Simona

Paní Simona byla mou nejmladší respondentkou, je jí 23 let a žije v Praze, kde studuje vysokou školu se zaměřením na jazyky pro komerční praxi, současně pracuje jako brigádnice na poloviční úvazek v nejmenované pražské kavárně. V současné době je v takovém „experimentálním období“, kdy si „zkouší hrát“ se svou sexuální orientací, nejprve si nechtěla připustit, že by mohla být lesbičkou, to, že jí více

přitahují ženy, si snažila všemožně vysvětlit, nyní však dochází do takového životního stádia, kdy se smiřuje s tím, že je homosexuální. Momentálně nemá vážnou známost, spíše si užívá, chodí na nejrůznější akce pořádané pro lesby.

Pan Karel

Pana Karla představuji jako posledního respondenta, který byl součástí mého výzkumného vzorku. Jako poslední a zároveň nezařazený mezi muže respondenty, je z toho důvodu, že není homosexuálně orientovaný. Pan Karel je heterosexuál, který však žil v manželském svazku s ženou, která je lesba. S jeho ženou Kamilou byl v manželství 7 let, mají spolu 5 letou dceru Adrianu, která je ve střídavé péči. Zpočátku, když pan Karel zjistil, že je jeho žena lesbou, to pro něj bylo velmi náročné období, trvalo mu delší dobu, než se s tím smířil a vnitřně vyrovnal. Nechtěl, aby jeho dcera byla vychovávána jeho bývalou ženou, po několika měsících se vše urovnalo a mezi panem Karlem a jeho bývalou ženou Kamilou došlo k usmíření a domluvě o výchově jejich dcery. Pan Karel také žije v Praze, je mu 38 let, vystudoval Střední průmyslovou školu v Praze a nyní pracuje jako technik v jedné nejmenované firmě nedaleko Prahy.

Příloha 2: Informovaný souhlas

Tímto souhlasím s účastí na výzkumu *Od coming-outu k homoparentalitě, proměny aktérů a jejich mediátoři*. Byl/a jsem podrobně seznámen/a s účelem a cíli výzkumu. Také jsem byl/a ujištěn/a, že veškeré mé identifikační údaje budou změněny tak, aby byla zachována má anonymita a vše bylo v souladu se zákonem o ochraně osobních dat.

V..... Dne.....

Podpis.....